

Παροράματα τεύχους 65 Άρθρο Μπάιλι Βέιμ.

Τα σχόλια των εικόνων έχουν ως ε-
ξής:

Σελ. 99.
Από την πρώτη παρουσίαση του εκπα-
ιδευτικού προγράμματος στο 8ο
Δημ. Σχολείο Ελευθερίου-Κορδε-
λιού.

(Φωτ. Γ. Κατάγγελος.)
Εικόνα αριστερά: "Γράφω όπως οι
Κινέζοι, με πινέλο σε χαρτί".
Εικόνα δεξιά: Κύλινδρος παπύρου.

Σελ. 100.

Εικόνα κάτω αριστερά: "Γράφω με
πένα από φτερό ή καλάμι, όπως οι
Ευζαντινοί".
Εικόνα δεξιά: "Γράφω-χαράζω πά-
νω σε σκληρές υλές" (Δεύτερη ε-
νότητα).

Σελ. 101, εικ. α, β, γ, δ.

α) Νεότερη εποχή (Πέμπτη ενότη-
τα).

β) Το κόκκινο κομτί με τα κινεζικά
συνεργα της γραφής (Πρώτη ενό-
τητα).

γ) Περσγαμηγή και ειλητήριο (Τέταρτη
ενότητα).

δ) Υακί με κύλινδρο παπύρου
(Τρίτη ενότητα).

ΕΙΔΗΣΕΙΣ

Ο Αρχάνθρωπος Πετραλώνων

Για "νέοτερα δεδομένα στο Σπή-
λαιο Πετραλώνων" μίλησε ο αν-
θρωπολόγος Νίκος Πουλιανός σε
διάλεξη που έδωσε στην αίθουσα
εκδηλώσεων του ιδρύματος, στις
13.11.97.

Μετά από μια περιεκτική αναδρο-
μή στην ιστορία των ανασκαφών
και των μελετών στο σπήλαιο, ο κ.
Πουλιανός, σε ό,τι αφορά το εύρη-
μα του ανθρώπινου κρανίου, υπο-
στήριξε ότι πρόκειται για τον αρ-
χιότερο αρχάνθρωπο που έχει
βρεθεί με ευρωπαϊκά χαρακτηρι-
στικά. Επτακόσιες χιλιάδες χρόνια
ύπαρξης απέδωσε στο εύρημα.

Οι γυναίκες της αρχαίας Ελλάδας

Την πρόσφατη μετάφραση στα
Ελληνικά του εγχειριδίου βιβλίου
της με τίτλο "Οι γυναίκες της αρ-
χαιάς Ελλάδας", παρουσίασε σε ο-
μιλία της η Ένα Cantarella, καθηγή-

τρια του αρχαίου Ελληνικού Δικαι-
ου στο Πανεπιστήμιο του Μιλάνου
την 1.12.97 στο Κέντρο Μελέτης
Αρχαίου Ελληνικού και Ελληνιστι-
κού Δικαίου του Παντείου Πανεπι-
στημίου.

Η κ Cantarella διατύπωσε την ό-
ποση πως ο ευρύτερος κοινωνικός
ρόλος της γυναίκας από αρχαιότα-
των χρόνων ορίζεται εν πολλοίς α-
πό τη νομική της θέση. Έτσι δικαι-
ολόγησε τις βαθιές ρίζες της αντί-
ληψης περί υποδεέστερης φύσης
του γυναικείου φύλου.

Η ίδια η έκδοση δίνει στοιχεία με
εγκυκλιώδη τρόπο για τη ζωή των
γυναικών στην αρχαία Ελλάδα.
Την ελληνική απόδοση υπογράφει
ο καθηγητής Παν. Δημάκης.

Cycladic Art Foundation

Με πρωτοβουλία της Προέδρου
του Ιδρύματος Ν. Π. Γουλανδρή -
Μουσείου Κυκλαδικής Τέχνης, κυ-
ρίας Ντόλης Γουλανδρή, δημιουρ-
γήθηκε πρόσφατα στις Ηνωμένες
Πολιτείες της Αμερικής το Ίδρυμα
Κυκλαδικής Τέχνης (Cycladic Art
Foundation), ένας μη κερδοσκοπι-
κός οργανισμός, με έδρα τη Νέα
Υόρκη.

Σκοπός του Ιδρύματος είναι η έ-
ρευνα, μελέτη, διάσωση και η βα-
θύτερη γνωριμία του ευρύτερου
κοινού με τα έργα της Κυκλαδικής
και της Αρχαίας Ελληνικής Τέχνης.

Το Ίδρυμα δέχτηκε πρόσφατα την
πρώτη δωρεά από τον γνωστό
Έλληνα συλλέκτη, κάτοικο της
Νέας Υόρκης, κ. Χρήστο Μπάση.
Πρόκειται για μια ακεραία ανοχή,
χολκιδικού εργαστηρίου, του τέ-
λους του 8ου αιώνα, που αποδιό-
δεται στον Ζωγράφο του Φινέα.

Εγκυκλοπαιδικό Προ- σωπογραφικό Λεξικό Βυζαντινής Ιστορίας και Πολιτισμού

(ΕΠΛΒΙΠ)

Έργο, του οποίου οι προετοιμα-
σίες άρχισαν το 1987, στα καλύψει
όλη τη Βυζαντινή προσωπογραφία
της περιόδου c. 300 - c. 1500, και
υπολογίζεται ότι θα ολοκληρωθεί
σε δέκα τόμους. Ο πρώτος τόμος
περιέχει περίπου 300 λήμματα
Ααμ-Άλφιος και εκδόθηκε στα μέ-
σα του 1996. Ο δεύτερος τόμος
Άλφιος-Αντισυεύς συμπεριλαμβά-
νει τμήμα προσθηκών-διορθώσεων
για τον Α' τόμο και περιέχει περί-
που 250 λήμματα (εκδόθηκε στα
μέσα του 1997), ενώ ο υπό ετοιμα-
σία τρίτος τόμος θα περιλαμβάνει
τα λήμματα Αντισυεύς-Ψιμάρος
(αναμένεται στα μέσα του 1998).
Επιμελητής έκδοσης του Λεξικού
είναι ο δρ Άλεξης Γ. Κ. Σαββίδης,

επίκουρος ερευνητής στο Κέντρο
Βυζαντινών Ερευνών του Ε.Ι.Ε. Την
εκδόσει πραγματοποιούν σε συ-
νεργασία οι εκδόσεις "Μέτρον" και
"Ίωλκός", στην Αθήνα. Αποτελεί
συλλογικό έργο διεθνούς συνεργα-
σίας: Λήμματα έχουν σταλεί από
επιστημονικές ομάδες ερευνητών
επισκοπών, με έδρες τους σε διά-
φορες χώρες, όπως στην Ελλάδα,
τη Κύπρο, την Αρμενία, τη
Βουλγαρία, τις Ηνωμένες Πολιτει-
ες της Αμερικής, την Τουρκία, τη
Μεγάλη Βρετανία, τη Νέα Γιου-
γκολαβία, τη Νότια Αφρική και τη
Ρωσία. Επίσης στο Βέλγιο, στην
Καναδά, τη Γερμανία, την Ιταλία
και την Τυνησία. Όλες οι συμβολές
δημοσιεύονται στα Ελληνικά, ενώ
λήμματα που υποβάλλονται σε άλ-
λες γλώσσες (κατά πρότιμη στην
Αγγλικά) θα μεταφράζονται στα
ελληνικά για την έκδοση. Οι συ-
νεργάτες δεν αμειβονται για τη
λήμματογραφία τους, αλλά θα
λαμβάνουν τιμές ένεκεν από ένα έ-
ως τρία αντίτυπα του τόμου/τόμων
τόμων, όπου υπάρχουν οι συμβο-
λές τους. Τα λήμματα -υπογε-
γραμμένα με τα αρχικά του σνα-
ματος των λημματογράφων- συλ-
θως ακολουθούνται από αναλυ-
τικές βιβλιογραφίες, για τις οποίες
βλ. τους πίνακες βραχυγραφιών
του περιοδικού Βυζαντινής Δέμης
(Αθήνα 1987 ε.ξ.).

Σχετικό πίνακες, επίσης, στα πε-
ριοδικά *Byzantinische Zeitschrift*
(Στουτγάρδη), *Byzantine and Modern
Greek Studies* (Birmingham),
Byzantinoslavica (Πράγα), *Dumbarton
Oaks Papers* (Ουάσιγκτον), Επε-
τηρίς Εταιρείας Βυζαντινών Σπου-
δών (Αθήνα), *Jahrbuch der
österreichischen Byzantinistik* (Βιέν-
νη), *Revue des études byzantines*
(Παρίσι) και *Rivista di studi
bizantini e slavi* (Μπολόγια): βλ. ο-
κίημα, *The Oxford Dictionary of
Byzantium* (Νέα Υόρκη-Οξφόρδη
1991), τόμ. 1, χιλ. ε.ξ.

Για προοπτική μελλοντικής συνε-
ργασίας καθώς και για άλλα επιστη-
μονικά ζητήματα επικοινωνήστε με
τον επιμελητή έκδοσης, δρ Α.
Σαββίδη (δ/νση οικίας Τράλλων 7,
Ν. Σμύρνη, Αθήνα 17121 Ελλάδα,
τηλ. 01-9344-133 ή 01-9310-040).
Επίσης, με τους εκδόσεις Δημο-
σθένη Κούκουνα, των εκδόσεων
"Μέτρον" (Ιθάκης 24, Αθήνα 112
57, Ελλάδα, τηλ. και Fax: 01-8213
762), και Κώστα Κορίθη, των εκδό-
σεων "Ίωλκός" (Βαλτετσίου 12 και
Ιπποκράτους, Αθήνα 106 80,
Ελλάς, τηλ. 01-3618 684 και Fax:
01-3625 019).

Ξανακτίσει ο Παρθενώνας

Με την ανακατασκευή των δύο
πρώτων στρώσεων μαρμάρου

στους μακρούς τοίχους του σηκού του Παρθενώνα ξεκίνησε η αποκατάσταση του μνημείου. Το ΚΑΣ και η Επιτροπή Συντήρησης των Μνημείων της Ακρόπολης έχουν αποφασίσει ομόφωνα να διαχωρίσουν το θέμα της ανακατασκευής των τοίχων σε δύο φάσεις, με πρώτη τη στράση των ορθοστάτων και της πρώτης σειράς των λίθων και τη συμπλήρωση των παραστάδων, στις άκρες των τοίχων, και σε άλλη στιγμή να αποφασίσουν για τη συνέχεια. Και η συνέχεια επιφυλάσσει διλήμματα και αδιέξοδα, που αφορούν στην αισθητική του υπό αναστήλωση μνημείου.

Οι αρχαιολόγοι για το πολυνομοσχέδιο

Παρά τις διαρβώσεις που έκανε ο Ευάγγελος Βενιζέλος, οι αρχαιολόγοι επιμένουν ότι το πολυνομοσχέδιο για τον πολιτισμό χαρακτηρίζεται από προχειρότητα, και επισημαίνουν τρία σημεία, που καταλήγουν στη συγκέντρωση εξουσιών από το ΥΠΠΟ. Βασικό σημείο αιχμής είναι η παράδοση των αρμοδιοτήτων του ΤΑΠ σε Ανώνυμη Εταιρεία, που εξασφαλίζει στο ΥΠΠΟ την ευχέρεια να μετατρέψει τον επιστημονικό προσωπικό και απόλυτη διαχείριση των βιμάτων που αφορούν στην προβολή της πολιτισμικής κληρονομιάς.

200 χρόνια Σολωμού και Φεραίου

Τα 200 χρόνια από τη γέννηση του Δ. Σολωμού και από το θάνατο του Ρίγα Φεραίου πρόκειται να γιορταστούν στη διάρκεια του '98 με συνέδρια, αφιερώματα, εκδηλώσεις εντός και εκτός της Ελλάδας. Ειδική συνεδρίαση στη Βουλή των Ελλήνων, μεγάλα συνέδρια σε συνεργασία με ξένα Πανεπιστήμια, εκδόσεις βιβλίων και χαρακτηριστικά θεατρικές παραστάσεις είναι μερικά από τις εκδηλώσεις που πρόκειται να πραγματοποιηθούν στη μνήμη των δύο μεγάλων πνευματικών προσωπικοτήτων, που συνέδεσαν τη ζωή και το έργο τους με τον Απελευθερωτικό Αγώνα του '21.

Ανασκαφές στο Απολιθωμένο Δάσος

Ιδιαίτερα μεγάλης επιστημονικής αξίας είναι τα ευρήματα (θα παρουσιαστούν επίσημα σε διεθνές επιστημονικό συνέδριο τον προσεχόντα Μάιο) που ανασκάφονται στο χώρο τις ανασκαφές που πραγματοποιεί το Μουσείο Φυσικής

Ιστορίας του Απολιθωμένου Δάσους Λέβου. Οι ανασκαφές πραγματοποιούνται σύμφωνα με το εγκεκριμένο Πρόγραμμα Δράσης του Μουσείου, με χρηματοδότηση από το Υπουργείο Πολιτισμού. Ο κύριος χώρος ανασκαφών βρίσκεται στη θέση "Μπαλί Αλώνια", όπου παρατηρείται η μεγαλύτερη συγκέντρωση απολιθωμένων δέντρων.

Μέχρι σήμερα έχουν αποκαλυφθεί σε μεγάλο αριθμό φυτικά απολιθώματα ιδιαίτερης σημασίας από επιστημονική άποψη, όπως π.χ.: - Ο μεγαλύτερος μέχρι σήμερα στην Ευρώπη γνωστός ιστάμενος κορμός απολιθωμένου δέντρου, ύψους 7 μ., που ανήκει, σύμφωνα με εκτίμηση του Καθηγητή Ε. Βελιτζέλου, στο είδος *Taxodiocylon gypsaecum*.

- Δύο ιστάμενοι απολιθωμένοι κορμοί κωνοφόρων δέντρων, πιθανώς της οικογένειας των *Πρωτοπεικιδών* (*Protoripinaceae*).

- Η ανασκαφή έφερε στο φως μεταξύ των δύο αυτών κορμών και κατακεκλιμένο κορμό, ο οποίος πιθανολογείται ότι ανήκει στο είδος *Taxodiocylon gypsaecum*.

- Ιστάμενος απολιθωμένος κορμός δέντρου με εντυπωσιακά πορφύρα χρώματα, εμφανείς τους αυθεντικούς δακτυλίους και άριστη διατήρηση των μορφολογικών γνωρισμάτων και της δομής του ξύλου. Πιθανολογείται ότι ανήκει στην οικογένεια των *Πρωτοπεικιδών*, κ.ά.

Ακόμα, έχουν αποκαλυφθεί τμήματα των φυτών (καρποί, φύλλα, κλαδιά, ριζές) που διατηρήθηκαν μέχρι σήμερα προφυλαγμένα μέσα στα ηφαιστειακά υλικά, αλλά κινδυνεύουν κατά την παραμονή τους στον υπαίθριο χώρο από διάβρωση, καταστροφή ή από κλοπή. Τα ευρήματα αυτά θα εκτεθούν στις αίθουσες του Μουσείου.

Στο απολιθωμένο δάσος έχει αποτυπωθεί η γεωλογική ιστορία της λεκάνης του Αιγαίου τα τελευταία 20 εκατομμύρια χρόνια και δίνει μοναδικές πληροφορίες όχι μόνο για την κλιματική, αλλά και για τις οικολογικές συνθήκες, το κλίμα και τις μεταβολές του, την ηφαιστειακή δραστηριότητα καθώς και τις μεγάλες τεκτονικές κινήσεις που διαμόρφωσαν την σημερινή δομή της περιοχής.

Παιδικό Μουσείο

Το Παιδικό Μουσείο έχει και φέτος πολύ ενδιαφέροντα προγράμματα με πολλά και ποικίλα θέματα. Έντυπο υλικό και πληροφορίες για τα εκπαιδευτικά προγράμματα μπορεί να πάρете από την οδό Κυβερνητικόν 14, Αθήνα 105 58, και τηλεφωνικά: 3312995 ή ηλεκτρονικά: e-mail: hcm@compulink.gr

Νέα για την Μουσειολογία

Ο χρόνος που πέρασε έκλεισε μέρα, κατά κοινή ομολογία, επιτυχημένο σύμπλοιο μουσειολογίας, και ο καινούριος που πρόθε έφερε τη δημιουργία του πρώτου στην Ελλάδα μεταπτυχιακού μουσειολογίας.

Η σύλληψη και η οργάνωση του μουσείου στόχευσε στο επί θύρατος μεταπτυχιακό. Δηλαδή είχε στόχο τη θέση και διερεύνηση των ζητημάτων που είναι γνωστά στους ανθρώπους των μουσείων στην Ελλάδα και τα οποία πρέπει να τεθούν και σε πρώτη φάση να γίνουν κατανοητά, ώστε να αντιμετωπιστούν με τη δέουσα προοχή και τη διάρθρωση του προγράμματος σπουδών του μελλοντικού μεταπτυχιακού.

Όπως ανακοινώθηκε και στο κείμενο του μουσείου, το οποίο παρακολούθησαν σχεδόν ανελλιπώς επί τέσσερις μήνες περί τους 300 συγγενείς, βετικό εχόν ήταν το γεγονός ότι ξεκαθάρισαν ορισμένες ασάφειες, οι οποίες μπορεί να αυξάνονται για ενδεχόμενες δισπασίες μεταξύ αυτών που εργάζονται στα μουσεία και βιώνουν την καθημερινή πραγματικότητα και εκείνων που έχουν σπουδάσει το αντικείμενο αλλά δεν έχουν γνώση της πράξης.

Στο συνέδριο λοιπόν αποσαφηνίστηκε, και αυτό πρέπει να ληφθεί σοβαρά υπόψη στη διάρθρωση του μελλοντικού Διαπτυχιακού Μεταπτυχιακού Προγράμματος Μουσειολογίας στο Αριστοτέλειο Πανεπιστήμιο Θεσσαλονίκης, ότι η μουσειολογία δεν είναι μια ειδικότητα που υποκαθίστα τις άλλες υπάρχουσες ειδικότητες. Το αντίθετο μάλιστα. Δηλαδή είτε συμπληρώνει και εμπλουτίζει το αντικείμενο μιας άλλης ειδικότητας και την καθιστά ικανότερη να επιτελέσει το δικό της έργο μέσα σ' ένα μουσείο, είτε συνυπάρχει παράλληλα με τις άλλες ειδικότητες, ως αυτόνομη ειδικότητα, υποστηρίζοντας τη συγωγή όλων των υπελλετών σε συνεργασία μαζί τους και στην υπηρεσία τους.

Επίσης διαπιστώθηκε ότι το Διαπτυχιακό Μεταπτυχιακό Πρόγραμμα Μουσειολογίας οφείλει να αναγνωρίσει την ιδιομορφία του ελληνικού μουσειακού τοπίου, το οποίο στη συντριπτική του πλειοψηφία συγκροτείται από τα αρχαιολογικά μουσεία, χωρίς να αγνοήσει φυσικά και τις άλλες κατηγορίες μουσείων.

Ακόμα διαφάνηκε ότι κρίνεται απαραίτητη η συμβουλευτική συμμετοχή Υπηρεσιών του Υπουργείου Πολιτισμού, καθώς και των θεσμικών οργάνων αρχαιολογίας και συντηρητών ήδη από το στάδιο της

ΕΚΘΕΣΕΙΣ

Το ελληνικό κόσμημα

συγκρότησης του προγράμματος, ώστε να προκύψει ένα πραγματικό, ως προς την ελληνική πραγματικότητα, πρόγραμμα. Θεωρήθηκε αυτονόητο για τη φύση και τον χαρακτήρα του μεταπτυχιακού ότι οι απόφοιτοι, που θα γίνονται δεκτοί, δεν μπορεί παρά να προέρχονται από περισσότερους επιστημονικούς χώρους, καθώς και ότι είναι απαραίτητο να μπορούν να το παρακολουθήσουν και άτομα τα οποία ήδη υπηρετούν στα μουσεία, με στόχο την άσκηση θεωρίας και πράξης.

Ματούλα Σκαλιτά

Παιδικά προγράμματα

Το Πελοποννησιακό Λαογραφικό Ίδρυμα (Ναυπλία), σε συνεργασία με το Πρόγραμμα Μελίνα (εκπαιδευτική και πολιτιστική), οργάνωσε τέσσερα εκπαιδευτικά προγράμματα σε τέσσερα διαφορετικά κέντρα. Το κάθε πρόγραμμα αντιπροσωπεύεται από έναν φάκελο που περιέχει ξεχωριστά το φυλλάδιο του δασκάλου, στο οποίο δίνονται πληροφορίες για την ιστορία του τόπου (θέση, ονομασία, φυσικό περιβάλλον, διαχρονική ιστορία, πολιτισμική προσφορά και βιβλιογραφία) και το έντυπο των παιδιών.

1) *Λευινίδιο - Τσακινιά: Το αερόστατο της Ανάστασης*. Πρόκειται για έθιμο που ξεκίνησε στα τέλη του 19ου αιώνα. Κάθε Ανάσταση στις πέντε ενορίες του Λευινιτίου φτιάχνουν χάρτινα φαναράκια, περίπου 80-100 η καθεμία, που ανεβαίνουν ψηλά στον ουρανό. Μαζί με το φυλλάδιο δίνονται στα παιδιά και τα υλικά για την κατασκευή του αερόστατου.

2) *Λεχανιά-Ηλεία: Το μίνιμα της Μπούλας*. Τις Απόκριες, στα Λεχανιά, το χωριό του Καραβίτου, από τον 19ο αιώνα έχει εθιστεί το έθιμο οι άνδρες να μεταμφιεστούν για να σχηματίσουν οικονέμια, την "τσάτση" (μόνο, πατέρας, ενιά, γιοι και δύο κόρες), που, συνοδευόμενη από μουσικά όργανα, χορεύει στους δρόμους.

3) *Καλαμάτα: Τι χορό να κίμω 'γω που παπούτσια δε φοράω*. Με το φυλλάδιο αυτό τα παιδιά ταξιδεύουν στον ελληνικό χώρο με οδηγό τα παπούτσια που φορέθηκαν στα διάφορα μέρη. Οι παροιμίες συμπληρώνουν τις γνώσεις και τα παιχνίδια δίνουν κίνηση στα παπούτσια.

4) *Καρπενήσι Ευρυτανίας: Γεύσεις από γάλα*. Με ένα θαυμάσιο εικονογραφημένο και άψογα σχολασμένο οκτασέλιδο, τα παιδιά συνδέουν το γάλα με το μάθημα "Εμείς κι ο κόσμος" (Α', Β' και Γ' Δημοτικού) και μαθαίνουν τον τρόπο και τα στάδια παραγωγής των βασικών γαλακτοκομικών προϊόντων.

"Το ελληνικό κόσμημα - 6000 χρόνια παράδοσης" ήταν ο τίτλος της έκθεσης που διοργάνωσε στη Θεσσαλονίκη τον περασμένο Δεκέμβριο το Υπουργείο Πολιτισμού στο πλαίσιο της Πολιτιστικής Πρωτεύουσας '97. Η έκθεση φιλοξενήθηκε στη Βίλα Μπιάνα και ήταν η πληρέστερη μέχρι σήμερα έκθεση για το ελληνικό κόσμημα, με αντιπροσωπευτικά δείγματα από τη Νεολιθική εποχή μέχρι και τη νεότερη Ελλάδα. 540 περίπου κοσμήματα μεταφέρθηκαν από ελληνικά και μόνο μουσεία, με ισόρροπη κατανομή στις διάφορες χρονικές περιόδους, ώστε να παρουσιαστεί η τέχνη του ελληνικού κοσμημάτων στη διαχρονικότητά της.

"Πολιόχην εν Λήμνω μιχθαλοέση"

Στις 12 Γενάρη 1998 ήρθε η σειρά του Μουσείου Αρχαιολογίας και Ιστορίας της Τέχνης του Πανεπιστημίου Αθηνών (Κτήριο Φιλοσοφικής Σχολής-Πανεπιστημιοπούλι Ζωγράφου) να υποδεχθεί την έκθεση "Πολιόχην εν Λήμνω μιχθαλοέση", έπειτα από την πετυχημένη παρουσίασή της στο Αρχαιολογικό Μουσείο Θεσσαλονίκης που έγινε στο πλαίσιο των εκδηλώσεων της Πολιτιστικής Πρωτεύουσας 1997. Η εν λόγω έκθεση, για την οργάνωση και την πραγμάτωση της οποίας συνέπραξαν αποτελεσματικά το Υπουργείο Αιγαίου, η Κ' Εφορεία Προϊστορικών και Κλασικών Αρχαιοτήτων και η Ιταλική Αρχαιολογική Σχολή Αθηνών, είχε ως αντικείμενο την Πολιόχην, τον εκτεταμένο, μοναδικής σημασίας για τα αιγαιακά δεδωμένα, οικισμό της Πρώιμης Χαλκοκρατίας, που ήρθε στο φως στην ανατολική ακτή της Λήμνου, απέναντι ακριβώς από την Τρούα, χάρη στις ανασκαφές του Α. Della Seta και του L. Bernabò Brea κατά τη δεκαετία του 1930 και του 1950 αντίστοιχα. Κεντρικό αξονά της αποτελεί το ετυμωσιακό, ειδικά κατασκευασμένο πρόπλασμα (κλίμακα 1:1000) των αρχιτεκτονικών λειψάνων και του γεωμορφολογικού αναγλύφου του αρχαιολογικού αυτού πρωτοστυχίου κέντρου του ΒΑ Αιγαίου, πλαισιωμένο από φωτογραφικό και σχεδιαστικό υλικό των ανασκαφών και αντιπροσωπευτικών ευρημάτων. Την έκθεση συνόδευε μία καλαισθητή όσο και καταποτιστική

έκδοση, η οποία περιλάμβανε τον σχολιασμένο κατάλογο των εκθεμάτων καθώς και έξι συνοπτικές μελέτες σχετικά με την Πολιόχην και τον ευρύτερο πολιτισμικό περίγυρο των νησιών του Αιγαίου κατά την 3η χιλιετία π.Χ. Η έκθεση φιλοξενήθηκε στο Μουσείο της Πανεπιστημιοπούλης έως τις 15 του Μάρτη.

Τίνα Μπουλιτά

ΔΙΑΛΕΞΕΙΣ

Όσιος Λουκάς

Ο ακαδημαϊκός Παύλος Μυλωνάς στις 20.1.98 παρουσίασε στην Ακαδημία Αθηνών τα αποτελέσματα πρόσφατης επιστημονικής δομικής έρευνας στο εκκλησιαστικό συγκρότημα του Οσίου Λουκά Φωκίδος, σε διάλεξη που έδωσε με τίτλο "Επαλληλία ναών. Μια συνηθής διαδικασία. Η ιδιάζουσα περίπτωση του Οσίου Λουκά". Τα περί δομικά δεδομένα που ανακινώθηκαν αποκαλύπτουν ότι στο ίδιο συγκρότημα συνυπάρχουν όχι μόνο δύο, αλλά τέσσερα κτίρια, που μαρτυρούν την ιστορική διαδοχή του σημαντικότερου μνημείου της μεσαιωνικής Ελλάδας [όχι μόνο τα Κτήρια της Παναγίας και το Καθολικό, αλλά επίσης εκείνο της Αγίας Βαρβάρας και το Ευκτήριο]. Και η ιδιομορφία του συγκροτήματος, όπως τόνισε ο κ. Μυλωνάς, συνίσταται σ' αυτήν ακριβώς τη συνύπαρξη των παλαιότερων – και μέχρι σήμερα αγνώστων – με τους νεότερους ναούς, που λειτουργούν ως πυρήνες του μνημειακού συγκροτήματος.

Νομισματικό θησαυρό από την Ερέτρια

"Νομισματικό θησαυρό από την Ερέτρια" ήταν το θέμα της διάλεξης του κ. Πέτρου Καλλιά, Επίτιμου Διευθυντού του Μουσείου Ακροπόλεως, στην Αρχαιολογική Εκπαιδευτική, την 27.1.98, στο πλαίσιο σειράς διαλέξεων που οργάνωσε το Δ. Ξ. των Φίλων του Νομισματικού Μουσείου. Ο κ. Π. Καλλιάς, ύστερα από περιεκτική αναδρομή στις αρχαιολογικές ανασκαφές στην Ερέτρια, οδηγήθηκε στη διαπίστωση ότι η σκαπάνη στην περιοχή έχει φέρει στο φως πλήθος σημαντικότητας αρχαιολογικών ευρημάτων – μέρος αυτών και τα νομίσματα, τα οποία δίνουν πολύτιμες πληροφορίες –, ευρήματα όμως που παραμένουν εν πολλοίς αναξιοποίητα, καθώς οι μέχρι τώ-

ρα αρχαιολογικές μελέτες στην ευβοική πόλη χαρακτηρίζονται από αποσπασματικότητα και έλλειψη συντονισμού.

ΣΥΝΕΔΡΙΑ

Διεθνές Συμπόσιο για τον πολιτισμό του Αιγαίου στην Τουρκία

Με θέμα "Το Αιγαίο κατά τη Νεολιθική, τη Χαλκολιθική και την Πρώιμη Εποχή του Χαλκού" (7η-9η χιλιετία π.Χ.) διεξήχθη μεταξύ 13ης και 19ης Οκτωβρίου 1997 στα Βουρλά (Urla) της Ιωνίας, έξω από τη Σμύρνη, ένα πολύ ενδιαφέρον διεθνές επιστημονικό συμπόσιο. Την οργανωτική επιτροπή του Συμποσίου αποτέλεσαν οι κκ. Bülent Baraltai, Δήμαρχος της Urla, Hayat Erkanal, Καθηγητής Πρωτοϊστορίας και Αρχαιολογίας της Έγξης Ανατολής στο Πανεπιστήμιο της Άγκυρας, ο καθηγητής Harald Hauptmann, Δευθύντης του Γερμανικού Αρχαιολογικού Ινστιτούτου στην Κωνσταντινούπολη, και ο Dr Turhan Ozkan, Δευθύντης του Αρχαιολογικού Μουσείου της Σμύρνης. Στην τιμητική επιτροπή μετείχε και ο γνωστός φιλέλληνας Ντέντσορ της Κλασικής Αρχαιολογίας και επίτιμος διδάκτωρ του Πανεπιστημίου Αθηνών Καθηγητής Ekrem Akurgal.

Προσφωνώντας τους συνέδρους και κηρύσσοντας την έναρξη του συμπόσιου ο κ. Bülent Baraltai διαδήλωσε την υπερφιλανθεία του να είναι δήμαρχος ο'σ'αυτή τη γινιά του Αιγαίου, που είναι γνωστή για τη μεγάλη συμβολή της στον πολιτισμό, με μορφές σαν τον φιλόσοφο Αναξαγόρα, τον κωμικό Sadi Calik, το νομειλάτιο ποιητή Γιωρ-γο Σαφέρη.

Η κατανομή των συνεδρίων κατά χώρας, σύμφωνα με το πρόγραμμα, ήταν: Ελλάδα 56, Τουρκία 38, Γερμανία και ΗΠΑ από 7, Ηνωμένο Βασίλειο 4, Ολλανδία και Βουλγαρία από 3, Βέλγιο και Ιταλία από 2, Σουηδία 1. Αν και την τελευταία στιγμή ένας σημαντικός αριθμός Ελλήνων συνεδρίων δικαιολογημένα απουσίασαν, η παρουσία των υπολοίπων, τόσο αριθμητικά όσο και από πλευράς ανακινώσεων, ήταν, κατά γενική ομολογία, εντυπωσιακή. Και όχι χωρίς λόγο. Τόσο οι Έλληνες επιστήμονες όσο και οι Τούρκοι συνδεδεμένοι τους, μελετώντας τον ίδιο πολιτισμό, βρίσκονται κατά κάποιον τρόπο σε απομόνωση, και μόνο τμήμα του μπορούν να προσεγγίσουν. Οι

πολιτικοστρατιωτικές συγκυρίες στο Αιγαίο έχουν συντελέσει ώστε από την πολιτισμική πύτα μόνο μικρά κομμάτια, κι αυτά κατ'επιλογήν τρίτων και "με το δελτίο", να είναι προστά στην έρευνα. Τόσο οι Τούρκοι όσο και οι Έλληνες αρχαιολόγοι παρακολουθούν τις αρχαιολογικές δραστηριότητες εκατέρωθεν του Αιγαίου μέσα από το ερμηνητικό κόσκινο Γερμανών, Ιταλών, Βρετανών, Αμερικανών κ.λπ. επιστημόνων. Έχουν ανάγκη όμως να γνωρίσουν, να μελετήσουν και να κατανοήσουν από πρώτο χέρι τις διαδικασίες ανάπτυξης και εξέλιξης των κοινωνιών ολόκληρου του Αιγαίου. Πιστεύω πως αυτή η ανάγκη εκδηλώθηκε με την αβρόδα συμμετοχή στο συμπόσιο Ελλήνων και Τούρκων αρχαιολόγων. Και να σημειωθεί ότι, τουλάχιστον οι Έλληνες αρχαιολόγοι, ήλθαν στην Τουρκία με δικά τους έξοδα, χωρίς την ενίσχυση κανενός απολύτως φορέα.

Η θεματική του Συμποσίου ήταν ενδιαφέρουσα, καλλίπνοτα ένα ευρύ φάσμα ανακινώσεων σχετικών με το περιβάλλον, την αρχαία τεχνολογία, την οικιστική, γενικά τις ποικίλες εκφάνσεις του πολιτισμού, καθώς επίσης τις διασυνδέσεις και τις επαφές ανάμεσα στις διάφορες επί μέρους περιοχές του Αιγαίου.

Παρά το γεγονός, ότι η ανατολική παράκτια ζώνη του Αιγαίου είναι ελάχιστα ερευνημένη, η εικόνα που οι συνέδριοι αποκάλυψαν υπήρξε αρκετά σαφής: δύο κόσμοι εκατέρωθεν του Αιγαίου αναπτύσσονται σταθερά και με αυτοεπιπέφυκτους πόρους. Ανάμεσά τους ο κόσμος των νησιών με περιορισμένους φυσικούς πόρους και γεμάτος ανασφάλεια λόγω της γεωγραφικής διάσπασης, των απρόβλεπτων καιρικών συνθηκών και του συνήθως φουρτούμισμένου πελάγου, είναι αναγκαίως να βρίσκεται σε διαρκή αναζήτηση μέσων και πόρων. Και είναι η κινητικότητα του νησιωτικού κόσμου που έφερε και εξακολουθεί να φέρνει σε επαφή τους δύο άλλους. Όπως η ελλαδική, έτσι και η μικρασιατική παράκτια ζώνη διατηρούν η καθεμία τον πεισματικό της χαρακτήρα δεχόμενι της επιπόρσεως της αντίστοιχης ενδοχώρας. Ταυτόχρονα όμως, και οι δύο δέχονται τις επισκέψεις των νησιωτών, που ως νομάδες βάρταχοι, ανεβοκατεβαίνουν στο Αιγαίο πηδώντας για λίγο στην ακτή προκειμένου να ξεπεράσουν δύσκολες καιρικές συνθήκες, να πίσσουν φίλιες, να ερωτευθούν. Έτσι κάπως θα πρέπει να ξεκίνησαν οι σχέσεις ανάμεσα στους νησιώτες και τις μεγάλες στερές του Αιγαίου. Παιρνώντας, αλλά και άγονα, οι νησιώτες συνέβαλαν στη διαμόρφωση μιας πολιτισμικής κοινής, μιας αντί-

λήψης και μιας νοστροπίας που επιγραμματικά μπορούμε να αποκαλέσουμε πολιτισμό του Αιγαίου.

Αυτού του πολιτισμού υλικές μαρτυρίες παρήλασαν μέσα από τις ποικίλες ανακινώσεις των συνεδρίων. Υλική δημιουργήματα των νησιών, όπως κεραμική, μαρμαρίνα ειδώλια, μετάρλια αντικείμενα, βρίσκονται σε οικισμούς τόσο της ηπειρωτικής Ελλάδας όσο και της αιγαϊκής Τουρκίας. Παρόμοια δημιουργήματα και τεχνότητες ούσα στα νησιά διαδιδώνονταν την άμεση εδαρτή τους από τις μεγάλες στερές.

Το συμπόσιο έδειξε ότι ο πολιτισμός δεν είναι δημιουργήμα του μισού Αιγαίου. Σ αυτόν έχουν συνεισφέρει και οι τρεις κοινωνίες οι, οι δύο στεριανές και η νησιωτική. Οι σχέσεις, που η αρχή τους ανιχνεύεται τουλάχιστον από την 3η χιλιετία, αναπτύχθηκαν σταθερά και προετοίμασαν τις μελλοντικές εξελίξεις μέσα στο χώρο του Αιγαίου. Χωρίς τη συνεχή και αγαστή συνεργασία των τριών κόσμων που προαναφέραμε είναι αμφίβολο αν θα είχε ευδοκιμήσει ο μετέπειτα ελληνικός πολιτισμός, αν θα είχε δημιουργηθεί ο λεγόμενος δυτικός πολιτισμός.

Οι σταθερά και συστηματικά εντεινόμενες αρχαιολογικές έρευνες των Τούρκων συνδεδεμένων στην αιγαϊκή Μικρασία πλουτίζουν καθημερινά τη γνώσις μας και επιβεβαιώνουν με τον καλύτερο τρόπο την παραπάνω πολιτισμική εικόνα του προϊστορικού Αιγαίου. Χαρακτηριστική απόδειξη ήταν η γενναϊόδωρη έναρξη που είχαμε από το ζεύγος των καθηγώνων Hayat και Artagan Erkanal, που μας ενέγγαταν στις ανασκαφές τους στο Liman Terse, στο Panazterse και στο Bakla Terse, θέσεις της Χαλκολιθικής και της Εποχής του Χαλκού με αξιόλογα ευρήματα εισηγμένα από τα νησιά και την ηπειρωτική Ελλάδα.

Είναι κρίμα που δεν υπάρχει ένα κοινό βήμα, μια κοινή πλατφόρμα, μέσα από την οποία να γίνεται γνωστή τα πορίσματα της αρχαιολογικής έρευνας σε ολόκληρο το Αιγαίο. Κανείς από τους Έλληνες αρχαιολόγους δεν διαβάζει Τουρκικά και κανείς από τους Τούρκους Ελληνικά. Έτσι οι ανασκαφικές εκδόσεις, τα άρθρα και οι μελέτες που γράφονται αντίστοιχα στις γλώσσες αυτές παραμένουν terra incognita για την άλλη μεριά. Μια λύση θα ήταν η έκδοση ενός ετήσιου διγλωσσού περιοδικού, ενός είδους εδοσηνογραφικού δελτίου (news letter), όπου θα δημοσιεύονται αρχαιολογικές, ειδικές μεταφρασμένες και στις δύο γλώσσες, Ελληνική και Τουρκική.

Επίσης, επιστημονικές συναντήσεις σαν το Συμπόσιο της Urla, ή και μικρότερες, υπό μορφή σε-

μινωικών, θα μπορούσαν να οργανωθούν πιο συχνά και πιο συστηματικά, πότε από τη μια μεριά του Αιγαίου και πότε από την άλλη. Τέτοιες συναντήσεις θα λειτουργούσαν προς όφελος και της επιστήμης αλλά και της αλληλοκατανόησης ανάμεσα στους δυο λαούς του Αιγαίου.

Πριν κλείσω το σημείωμά αυτό θα ήθελα να επιστημών ιδιαίτερα τη φιλοξενία που γνωρίζουμε όλοι οι συνέδριοι όσες μέρες εμείς μείνουμε στην Τουρκία και ιδιαίτερα οι Έλληνες. Κατ' αρχήν όλοι οι συνέδριοι ανεξαρτήτως ήμισαν φιλοξενομένοι του δημάρχου της Ύλη, ο οποίος παράσχει δωρεάν ύπνο και φαγητό. Ιδιαίτερα θερμή όμως υποδοχή και φιλοξενία επιφύλαχθηκε στους Έλληνες επιστήμονες. Προσεγγίζοντας στο λιμάνι του Τσεσίμ, απέναντι από τη Χίο, αντικρισάμε από μακριά ένα τεράστιο πανό που μας καλωσόριζε στα Ελληνικά. Αντιπροσωπείες από τις τρεις βουλές – ανδρών, γυναικών και παιδιών –, που είχε δημιουργήσει ο δημοκράτης δήμαρχος κ. Bülent Beratlı, είχαν σχηματίσει διάδρομο, και καθόρου παρουσιάζοντας μια ανθοδέσμη από γαρύφαλα και ένα κλαδί ελιάς ενχαριζόταν στον καθένα μας. Την ατμόσφαιρα ζεσταίε ακόμη περισσότερο η παρουσία του φοιτητή στο Πανεπιστήμιο Αιγαίου της Σμύρνης κ. Tayfun Çaymaz, που, κινούμενος ως πραγματικός τυφώνας, ερωπνίτε με το άπειστο Ελληνικό του να προλαβαίνει κάθε επιθυμία ή ανάγκη μας. Με εξίσου συγκινητικές εκδηλώσεις συνοδεύτηκε η αποχώρηση των Ελλήνων αρχαιολόγων από τον Τσεσίμ.

Η επιστημονική συνάντηση στην Ύλη, πέρα από το επιστημονικό της ενδιαφέρον, έδειξε περίτρανα ότι ο επιστημονικός κόσμος, αλλά και ο απλός λαός, επιθυμούν τη συνεργασία και την ειρηνική συνύπαρξη όλων των κοινωνιών του Αιγαίου. Αυτό άλλωστε υποδηλώνει και η ευρεία κάλυψη που είχε το Συμπόσιο τόσο από τον τοπικό (*Yeny Asir, Gazete Ege*) όσο και από τον εθνικό (*Akda, Cumhuriyet*) τύπο. Μόνο με τη συνεργασία αυτών θα μπορούσε το Αιγαίο να εξακολουθήσει να είναι κοίτη πολιτισμού.

Χρήστος Ντούμας
Καθηγητής Αρχαιολογίας
του Πανεπιστημίου Αθηνών

Το γυάλινο από την Αρχαιολογία ως σήμερα

Με ιδιαίτερη επιτυχία πραγματοποιήθηκε από τις 26 έως και τις 28 Σεπτεμβρίου 1997, στις Μαργαρίτες Μυλοποτάμου Ν. Ρεθύμνης, το

Β' Συνέδριο Μαργαριτών, το οποίο ήταν αφιερωμένο στο γυάλινο από την Αρχαιολογία ως σήμερα. Το συνέδριο οργανώθηκε από το Υπουργείο Πολιτισμού, την ΚΕ Εφορεία Προϊστορικών και Κλασικών Αρχαιοτήτων, το Πανεπιστήμιο Κρήτης, την Ιστορική και Λαογραφική Εταιρεία Ρεθύμνης, την Νομαρχιακή Αυτοδιοίκηση Ρεθύμνης, καθώς και την κοινότητα Μαργαριτών Μυλοποτάμου.

Οι πολυσήμαντες ανακοινώσεις, που παρουσιάσθηκαν για πρώτη φορά σε συνέδριο αφιερωμένο στο γυάλινο από τον ελλαδικό γεωγραφικό χώρο, κάλυπταν σχεδόν όλα τα γνωστά επιστημονικά πεδία (η ιστορία του γυαλιού, προβλήματα χρονολόγησης, εργαστηριακές ενδείξεις, αρχαιμετρία, συντήρηση, εφιαλόμενα είδη και συναφή υλικά).

Οι ανακοινώσεις ήταν: "Οψιδιανός λίθος" (Α. Μουνδρέα-Αγραφιώτη), "Η χρήση του γυαλιού στην Κρητομικηνική εποχή" (Α. Παπαδόπουλος), "Μικηνική υαλόμαζα. Ένας μικρόκοσμος τέχνης" (Γ. Χατζή-Σηλιοπούλου), Ενδείξεις και εργαστήρια υαλοτεχνικής παραγωγής στη Ρόδο από τους προϊστορικούς έως και τους παλαιохριστιανικούς χρόνους" (Π. Τριανταφυλλίδης), "The Berlin glass amphora and the trade of glass in late hellenism" (G. Platz-Horster), "Γυάλινα χάντρες από το αρχαίο νεκροταφείο Θέρμης (ΣΕΔΕΣ) Θεσσαλονίκης" (Δ. Ηγνατίδου - Κ. Χατζηνικολάου), "Γυάλινα χυτά σκεύη από τη Ρόδο. Φιάλες αχαμενδικού τύπου και επιτραπέζια αγγεία των ύστερων κλασικών και πρώιμων ελληνιστικών χρόνων" (Π. Τριανταφυλλίδης), "La verre à l'époque hellénistique en Méditerranée orientale" (M.-D. Nemta), "Γυάλινα αγγεία ρωμαϊκών χρόνων από νεκροταφεία του Νομού Ρεθύμνης" (Ε. Γαβριλάκη), "Γυάλινα αντικείμενα από τα Μάταλα Πυργιωτίσσης" (Ε. Κανάκη), "Τα γυάλινα αγγεία της Πάτρας" (Α. Κολόνας), "Γυάλινα αγγεία από νεκροταφείο ρωμαϊκών και πρωτοχριστιανικών χρόνων στην Περίσση Θήρας" (Ε. Γερούση), "Πολιτισμολογικό εργαστήριο υαλοτεχνίας στην Κω: μια πρώτη παρουσίαση" (Ε. Μπαρτζοπούλη), "Ανασκαφή εργαστηρίου υαλοτεχνίας στην πλατεία Διοικητηρίου της Θεσσαλονίκης" (Ι. Κανονίδης), "Βυζαντινά υάλινα μισροδοχεία από τη Ρόδο" (Ι. Βολανάκης), "Χημικές αναλύσεις σε γυάλινα αντικείμενα ρωμαϊκών χρόνων από την Αμοργό" (Ε. Ανδρεοπούλου-Μάγκου, Π. Τριανταφυλλίδης), "Μορφές διάβρωσης αρχαιολογικού και ιστορικού γυαλιού" (Β. Λαμπρόπουλος), "Τα υαλοθετήματα των Κεγκρέων. Κατάσταση διατήρησης, και προοπτικές συντήρησης" (Γ. Μωραϊτού), "Οι τεχνικές της εφιάλωσης στην

παροδοσιακή κεραμική" (Μ. Φαροπούλου, Μ. Γιαννοπούλου), "Η χρήση της εφιάλωσης στην παροδοσιακή κεραμική του ελλαδικού χώρου" (Ε. Γρατσιά, Ε. Παπαθωμάς), "Υαλόμαζα με βλάστητες φυτών και δέντρων για χαμηλά θερμοκρασία" (Χ. Σκαβεντζίκη), "Γυάλινα και υαλοειδή" (Σ. Καρογιάννη), "Το γυάλινο στην εκπαίδευση" (Δ. Σπρ).

Π. Τριανταφυλλίδης
Αρχαιολόγος

BIBLIA

Greek Offerings - Essays on Greek Art in Honour of John Boardman

Τιμητική έκδοση για τον John Boardman
Οxford Monograph 89, 1997

"Ελληνικές προσφορές. Δοκίμια για την ελληνική τέχνη" είναι στο Ελληνικό ο τίτλος του βιβλίου, που αφιερώνουν Έλληνες αρχαιολόγοι στο Βρετανό Καθηγητή Αρχαιολογίας, σερ John Boardman. Ο τιμητικός αυτός τόμος εκδόθηκε στην Οξφόρδη με την επιμέλεια της καθηγήτριας Όλγας Παλαγγιά και περιλαμβάνει 20 άρθρα γραμμένα στα Αγγλικά, αποκοσμητικά από φίλους και μαθητές του σημαντικού αρχαιολόγου και φιλέλληνα. Ο τόμος αυτός παρουσιάστηκε σαν ευεργετικό των ενδιαφερόντων του John Boardman, που καλύπτει ευρύ φάσμα: από θέματα μικρά σε μέγεθος, όπως το κόσμημα, έως πολύ μεγαλύτερα, όπως οι αλληλεπιδράσεις των αρχαίων Ελλήνων με των ανατολικών λαών. Τα περισσότερα από τα άρθρα αποσκοπούν πρωτίτως δημοσιεύσεις αρχαιολογικού υλικού, με έμφαση στην αρχαία ελληνική τέχνη και όχι στο ανασκαφικό έργο. Οι συγγραφείς των δοκιμίων είναι οι: Άγγελος Δελιβορσίνας, Σπύρος Ιακωβίδης, Βάσιος Καραγιώργης, Μανώλης Κορρέας, Νότα Κούρου, Άννα Λαζίου, Μαρία Πιπλή, Γιάννης Σακελλαράκης, Έφη Σακελλαράκη, Μιχάλης Τρίβροης, Χριστίνα Σουρβίνου, Στέφη Κόρτη, Ελευθέριος Γυαλούρης, Ανθή Δίπλα, Μαρίλινα Καμπάτα, Μαρία-Χριστίνα Τζανη, Θάλα Σανί, Όλγα Παλαγγιά, Δημήτρης Πιλιάντος. Στο τέλος του βιβλίου παρατίθεται η βιβλιογραφία με το συγγραφικό έργο του John Boardman. Το βιβλίο παραδόθηκε από φίλους και μαθητές στον ίδιο τον καθηγη-

της σε μια στενού κύκλου εκδήλωση αρχαιολόγων στο Μουσείο Κυκλαδικής Τέχνης, στις 10.12.97.

Nelly's. Από την Αθήνα στη Νέα Υόρκη. Το έργο της Έλλης Σεραιδάρη
Επιμ.: Κατερίνα Κοσκινά
Εκδ. Μπάστας-Πλέσσας, Αθήνα 1997

Στη Νέα Υόρκη οργανώθηκε επιλεκτική αναδρομική έκθεση της διάσημης Ελληνίδας φωτογράφου Nelly's με υλικό που προέρχεται από το αρχείο του Μουσείου Μπενάκη καθώς και από το προσωπικό αρχείο της φωτογράφου. Την έκθεση συνόδευσε ενδιαφέρων και διαφωτιστικός δίσκος καταλόγος (Ελληνικά-Αγγλικά), που επιμελήθηκε η Κατερίνα Κοσκινά. Ο κατάλογος μας παρέχει τη δυνατότητα να γνωρίσουμε και να εκτιμήσουμε τη δουλειά της Έλλης Σεραιδάρη στα δύσκολα χρόνια του Μεσοπολέμου.

Ταξίδια στις βυζαντινές θάλασσες
Συλλογικό έργο
Εκδ. Υπ. Πολ., Δ/νση Βυζαντινών και Μεταβυζαντινών Μνημείων, Αθήνα 1997

Πολύ ενδιαφέρουσα, τόσο για τη μορφή όσο και για το περιεχόμενό της, η άρτια αυτή έκδοση του Υπ. Πολ., τα κείμενα της οποίας οφείλονται σε διακεκριμένους αρχαιολόγους οι οποίοι πραγματεύτηκαν σε δέκα κεφάλαια συν τον επίλογο, το χρονολόγιο και τη βασική βιβλιογραφία, με τρόπο ευχάριστο και απλό, το σύνολο των θεμάτων που άπτονται της θάλασσας, κατά τη βυζαντινή περίοδο. Το βιβλίο αυτό διαβάζεται εξίσου από μεγάλους και από παιδιά και είναι τόσο εποικοδομητικό όσο και ευχάριστο (βιβλιοπωλείο του ΤΑΠΑ, Πανεπιστημίου 57, στη στοά, Αθήνα).

Η βυζαντινή κληρονομιά, παγκόσμια κληρονομιά
Συλλογικό έργο
Εκδ. Υπ. Πολ., Δ/νση Βυζαντινών και Μεταβυζαντινών Μνημείων, Αθήνα 1997

Το λείψωμα αυτό συνόδευσε την έκθεση που οργανώθηκε για τα "Είκοσι πέντε χρόνια Προστασίας της Παγκόσμιας Κληρονομιάς" από την ΟΥΝΕΣΚΟ. Στον κατάλογο της Παγκόσμιας Κληρονομιάς έχουν περιληφθεί πολλά μνημεία της Ελλάδας, τόσο της αρχαιότητας όσο και των βυζαντινών χρό-

νων. Αυτά τα τελευταία παρουσιάζονται στο λείψωμα-κατάλογο, τον οποίο μπορεί, όποιος ενδιαφέρεται, να προμηθευτεί από το βιβλιοπωλείο του ΤΑΠΑ, Πανεπιστημίου 57, στη στοά, Αθήνα.

Η Νεολιθική Αττική
Μαρία Παντελίδου-Γκόφα
Εκδ. Η εν Αθήναις Αρχαιολογική Εταιρεία, Αθήνα 1997

Κάτι που έλειπε. Ένα μικρό αλλά τόσο πολύτιμο για την άγνοια σε πολλούς νεολιθική περίοδο της Αττικής. Την περίοδο κατά την οποία παρατηρείται η πρώτη κατοίκηση της περιοχής και διαμορφώνεται ο χαρακτήρας των κατοίκων της. Οι αρχαιολογικές μαρτυρίες αξιοποιούνται κατά τον καλύτερο τρόπο, τόσο για τον ειδικό όσο και για τον απλό αναγνώστη. Αποκαλύπτονται ποικίλα στοιχεία και πληροφορίες για τις ασχολίες, τις ικανότητες, τις δυνατότητες των ανθρώπων και την οργάνωση του βίου ήδη από το 6.000 π.Χ.

Antike Welt
Αρχαιολογικό και πολιτιστικό περιοδικό
Εκδ. Philipp von Zabern, Mainz/Rhein 1997

Στο τεύχος Δεκεμβρίου του '97 δημοσιεύεται πολύ ενδιαφέρον και πρωτότυπο άρθρο της Αικατερίνης Καρακάση με θέμα την ένδυση της κόρης Φρασίκλειας, βάσει των σχεδίων και των χρωμάτων που έχουν σωθεί στην επιφάνεια του γλυπτού. Σύντομα η μελέτη θα δημοσιευθεί, μεταφρασμένη στα Ελληνικά, στο περιοδικό μας.

Marmaria, le sanctuaire d'Athéna à Delphes
Συλλογικό έργο
E.F.A., E.D.F., Paris 1997

Με την ευκαιρία του εορτασμού των 150 χρόνων της Γαλλικής Αρχαιολογικής Σχολής της Αθήνας προέβη σε διάφορες σημαντικές εκδόσεις σχετικές με το έργο της. Μια από αυτές είναι και ο οδηγός του ιερού της Αθηνάς Προναίας, στους Δελφούς. Στον πρωτότυπο αυτό οδηγό δίνεται βέβαια η ιστορία του χώρου, εκείνη των ανασκαφών, και παρουσιάζεται ο πρωτότυπος χαρακτήρας του έργου που στήριζε στην ψηφιακή εικονογραφική αποκατάσταση των κτισμάτων, με επεξηγηματικά σχόλια της υπεραύχησης αυτής τεχνικής. Με τον τρόπο αυτόν, ο αναγνώστης-επισκέπτης του χώρου,

συγχρόνως με την κατανόηση των νέων τεχνολογιών, αποκτά, εκτός από τις καθιερωμένες ιστορικο-αρχαιολογικές γνώσεις, και μια εικόνα του χώρου και των κτιμάτων όπως ήταν στην αρχική τους μορφή.

Mythen und Menschen, Griechische Vasenkunst aus einer deutschen Privatsammlung
Συλλογικό έργο
Εκδ. Philipp von Zabern, Mainz/Rhein 1997

Πρόκειται για τον κατάλογο της έκθεσης μιας ιδιωτικής συλλογής του Μουσείου Martin-von-Wagner με τίτλο "Μύθοι και άνθρωποι. Η ελληνική αγγειογραφία μιας ξεχωριστής ιδιωτικής συλλογής". Ενδιαφέροντα κεραμικά του 600 έως 300 π.Χ.

Malerei und Mosaik der Antike in der Türkei
Orhan Bingöl
Εκδ. Philipp von Zabern, Mainz/Rhein 1997

Ώραιο η εκκονογράφηση του βιβλίου αυτού, στο οποίο ο καθηγητής Ο. Bingöl πραγματεύεται "την αρχαία ζωγραφική και το ψηφιδωτό στην Τουρκία", υπογραμμίζοντας πως οι ελληνικές κατοικίες της Ανατολίας δεν είχαν τίποτα να ζηλέψουν από εκείνες της Πομπηίας, στο χρώμα και τη φαντασία. Γίνονται και ορισμένες αναφορές στην Προϊστορία, στις ιστορικές περιόδους καθώς και στη σύγχρονη τουρκική παράδοση (στα φυτικά χρώματα που χρησιμοποιούνται στα κλίμακα), σαν να υπάρχει αδιάσπαστη φιλετική συνέχεια στο χώρο της σημερινής Τουρκίας από τους προϊστορικούς Χετταίους, στους Έλληνες της Ελληνιστικής περιόδου και τους σύγχρονους Οθωμανούς.

Das andere Sparta
Conrad M. Stibbe
Εκδ. Philipp von Zabern, Mainz/Rhein 1997

Ο τίτλος του βιβλίου είναι αρκετά επεξηγηματικός: *Η άλλη Σπάρτη*. Πρόκειται για την ιστορία της Σπάρτης κατά τον 7ο και τον 6ο αιώνα π.Χ., τότε που αρχιτέκοντες, ποιητές και καλλιτέχνες από όλες της Ελλάδας συγκεντρώνονταν εκεί, καθιστώντας τη Σπάρτη καθοδηγητικό παράδειγμα στον τομέα του πολιτισμού. Πολλοί ήταν όμως

και οι Σπαρτιάτες καλλιτέχνες που δούλευαν έξω από τα τοπικά όρια, ως χαλκείς, γυάλινες ελευφαντιδόντων κ.ά. Την ιστορία της πρώιμης Σπάρτης εικονογραφούν τα πλούσια αρχαιολογικά ευρήματα της εποχής.

Φωκικά Χρονικά

Ετήσια έκδοση, τόμος 6

Εκδ. Δρόσος Κραβαρτόγιαννος, Αμφισσα 1997

Ο τόμος ΣΤ' της δεύτερης περιόδου των *Φωκικών Χρονικών* είναι αφιερωμένος στο Νίκο Καζαντζάκη για τα 40 χρόνια μετά το θάνατό του. Δημοσιεύονται οι ομιλίες που έγιναν στη διάρκεια ημερίδας που πραγματοποιήθηκε στις 5 Απριλίου 1997 στο Πνευματικό Κέντρο της Αμφισσας: Κ. Βάρσου, «Το διαχρονικό και παγκόσμιο στο Ν. Καζαντζάκη», Ευαγγ. Δαμούλη-Φίλια, «Τα ταξιδιωτικά του Ν. Καζαντζάκη», Δρ. Κραβαρτόγιαννος, «Η αλληλογραφία Ν. Καζαντζάκη-Β. Λαχανά», Δ. Φίλιας «Ο Πρωτομάρτορας του Ν. Καζαντζάκη».

Revue Archéologique

Εξαμηνιαία έκδοση, τεύχ. Α'

Εκδ. Presses Universitaires de France, Paris 1997

Στο τεύχος Α', του 1997, δημοσιεύονται τρία σημαντικά, για την αρχαιολογική μελέτη, άρθρα: «Ανταλλαγές στην αρχαϊκή Σικελία: εμπειρικοί αμοφορές, μεσάζοντες και ανακατανομή στον ιθαγενή χώρο», Rosa Maria Albanese Procicelli. «Το φράγμα και το δυτικό υδραγωγείο στο Gianum: το πρώτο φράγμα-αψίδα στην ιστορία της τεχνικής», Sandrine Agusta-Boularot, Jean-Louis Paillet. «Η εξέλιξη των "αριστοκρατικών" γυναικείων κοσμημάτων μέσα από τους πρωτοβυζαντινούς θησαυρούς τουρευτικής», Anne-Marie Manière-Lénévêque.

Μέσα επικοινωνίας στην αρχαία Ελλάδα

Corinne Coulet

Εκδ. Παπαδήμα, Αθήνα 1998

Μεταφρασμένο από τον Κ. Τσιτάρη, σε γλώσσα που ρέει, το βιβλίο αυτό τοποθετεί ορθά το πρόβλημα της επικοινωνίας στην αρχαιότητα. Εξετάζει τη γέννηση της γραφής, τον ποσοφικό πολιτισμό, την επικοινωνία των πόλεων μεταξύ τους και εκκενών με τους ξένους, για να οδηγηθεί στο συμπέρασμα πως «η ελληνική πόλη μπορεί να θεωρηθεί, μια "κοινωνία της επικοινωνίας"».

Κάστρα της Ηπείρου

Νίκος Βασιλάτος

Εκδ. Κλασικές Εκδόσεις, Αθήνα 1997

Στο βιβλίο αυτό (είναι το έκτο σ' αυτή τη σειρά) του Νίκου Βασιλάτου παρουσιάζονται τα κάστρα της Ηπείρου: Ρινιάσα, Πάργα, Αγία, Κιάφα καθώς και οι οχυρώσεις της Πρέβεζας, της Παρμαυθιάς και του Μαρμαριτίου. Πάνω από εκατό φωτογραφίες εικονογραφούν τις περιγραφές, ενώ η ιστορική τοποθέτηση και η ιστορία των μνημείων αποκαλύπτονται στον αναγνώστη την αληθινή διάσταση των κάστρων. Ο πολύ ενδιαφέρων πρόλογος του βιβλίου οφείλεται στον καθηγητή Χ. Μπούρα.

Εκπαιδευτική Ελληνική Εγκυκλοπαίδεια

Εκδοτική Αθηνών, Αθήνα

Η σειρά της Ε.Ε.Ε. της Εκδοτικής Αθηνών είναι έργο μεγαλόπνοο, καλοστημένο και γραμμένο από τα πλέον έγκυρα επιτελεία επιστημόνων. Το διάγραμμα του όλου έργου είναι το εξής:

10 τόμοι αποτελούν το *Παγκόσμιο Βιογραφικό Λεξικό*.

20 τόμοι αφιερώνονται στις θετικές *Επιστήμες*: Φυτολογία, Ζωολογία, Γενική Βιολογία, Υγεία και Ιατρική, Μαθηματικά-Φυσική-Χημεία (2 τόμοι). *Επιστήμες της Γης και του Διαστήματος*, Παγκόσμια γεωγραφία (3 τόμοι), Τεχνολογία και Πληροφορική (Η/Υ).

3 τόμοι ασχολούνται με τις *Θεωρητικές Επιστήμες*: Παγκόσμια Μυθολογία, Οι Θρησκείες, Φιλοσοφία και κοινωνικές επιστήμες.

Τρεις τόμοι αφορούν την *Ιστορία* (Παγκόσμια και Ελληνική).

3 τόμοι ασχολούνται με το θέμα *Γράμματα και Τέχνες*: Παγκόσμια λογοτεχνία, Παγκόσμια τέχνη, Μουσική-Χορός-Θέατρο-Κινηματογράφος.

Πρόσφατα κυκλοφόρησαν οι τόμοι: *Φιλοσοφία και κοινωνικές επιστήμες* (1997) και *Παγκόσμια λογοτεχνία* (1997).

Ρήγας Βελεσπίνης, ο πρωτομάρτορας της Ελληνικής Επανάστασης

C. M. Woodhouse

Εκδ. Παπαδήμα, Αθήνα 1997

Ειδωμένη πολύπλευρα, με ερευνητικό και κριτικό πνεύμα, η βιογραφία αυτή του Ρήγα ρίχνει φως στην πολυσχιδή προσωπικότητα του ήρωα, σε συνδυασμό με την ταρταμένη και πλούσια σε πνευματική κίνηση εποχή. Το έργο αυτό του Γούντχουσις κυκλοφόρησε α-

πό τις εκδόσεις Παπαδήμα ως φόρος τιμής για τα 200 χρόνια από το θάνατο του Ρήγα.

Το σπήλαιο των Λιμνών στα Καστριά Καλαβρύτων Αδαμάντιος Σάμψιν

Εκδ. Εταιρεία Πελοποννησιακών Σπουδών, Αθήνα 1997

Πρόκειται για την τελική δημοσίευση των ανασκαφών στο σπήλαιο των Λιμνών (1992-94), όπου διαπιστώθηκε η ύπαρξη της νεολιθικής εγκατάστασης. Η στρωματογραφία, αδιατάρακτη, επιτρέπει τη λεπτομερή ανάλυση και μελέτη των ευρημάτων. Ένα εκτενές κεφάλαιο πραγματεύεται την εθνοαρχαιολογία της περιοχής Καλαβρύτων, ενώ ένα άλλο, την επιφανειακή έρευνα της ευρύτερης περιοχής για τον εθνοπολιτισμό προϊστορικών δεσμών.

Η Εθνοαρχαιολογία του Γαλιού της Νισύρου Αδαμάντιος Σάμψιν

Εκδ. Στέγη Γραμμάτων και Τεχνών Δωδεκανήσου, Αθήνα 1997

Το κυκλαδίτικο νησί Γαλιό υπήρξε σημαντική πηγή ολιγαυτών κατά την Προϊστορία. Ανασκαφές (1986-90) αποκάλυψαν σημαντικά κτίρια και ένα νεκροταφείο της Νεολιθικής περιόδου. Από το 1990 έως το 1995 μελετήθηκε τεράστια συγκολλημένη κτηριακών κατασκευών εμποχικό χαρακτηρισμό. Κατά την τουρκοκρατία η εμποχική εκμετάλλευση του νησιού δίνει ένα μοντέλο που θα μπορούσε να υφίσταται και κατά τη Νεολιθική περίοδο. Η μονογραφία αυτή τελειώνει με περιλήψη στα Αγγλικά.

Αισχύλου, Προμηθέας Δεσμώτης

Μετ. Παν. Μουλλάς.

Φωτ. Κωνσταντίνος Καρανασιώτης.

Εκδ. Βιβλιοφιλία, Αθήνα 1997

Ένα λευκίωμα με εξήγηση θαυμάσιες φωτογραφίες ουρανών, άλλοτε απειλητικών, άλλοτε επιβλητικών, άλλοτε ειδυλλιακών, οι οποίες κοσμούν τη μετάφραση του Παν. Μουλλά, ενώ στην αρχή του λευκώματος παρατίθεται, σε φωτογραφική αποτύπωση του πρωτοτύπου, το αρχαίο κείμενο του Guilelmus Dindorfius στην έκδοση του Β. G. Teubner (1840). Η αγγλική μετάφραση, που έχει επιλεγεί για τον δραματουργικό της χαρακτήρα, είναι της Anna Swanwick (1905).

Παλινόστηση αισθήσεων

Κ. Νάντια Σερεμετάκη
Εκδ. Νέα Σύνορα Λιβάνη, Αθήνα 1994

Πολύ ενδιαφέρον, πρωτοποριακό για τα ελληνικά δεδομένα, βιβλίο, που συγκεντρώνει κείμενα πέντε ερευνητών γύρω από το θέμα "Αντίληψη και μνήμη ως υλική κοιλότητα στη σύγχρονη εποχή". Τα κείμενα μας οδηγούν στην κατανόηση του πολιτικού μέσα από τις αισθήσεις που τον διαμορφώνουν.

Ιερά Μονή Αγίου Γεωργίου Μυροφύλλου Τρικάλων

Ένα μνημείο σε κίνδυνο!

Πρακτικό Ημερίδας
"Εκδ. Κοινότητας και Πολιτιστικών Συλλόγων Μυροφύλλων Τρικάλων, Αθήνα 1997

Τον Αύγουστο του 1996 πραγματοποιήθηκε ημερίδα με θέμα "Ιερά Μονή Αγίου Γεωργίου Μυροφύλλου Τρικάλων εν όψει του φράγματος Συκιάς". Την ιστορία του χωριού, και στη συνέχεια της Μονής, από την προχριστιανική εποχή έως το 1990 μ.Χ., βρισκόμαστε στη μενογραφία του Πρωτοπρεσβυτέρου-Καθηγητή Ελευθερίου Απ. Καρακίτσιου (Θεσσαλονίκη 1996). Ο χώρος φέρει (γνήη κατοίκησης από τη Νεολιθική εποχή, ενώ η πρώτη γραπτή μαρτυρία της χριστιανικής εποχής είναι το 1336. Η σημερινή Μονή, που αποτελεί την τέταρτη ανοικοδομημένη φάση, είναι σημαντικότερο μνημείο, δείγμα αγιογράφησης των νεότερων χρόνων από Σαμαρνιαίους αγιογράφους, αλλά κινδυνεύει να καλυφθεί από τα νερά κατά την εκτροπή του Αχελώου.

Περιβάλλον και Δίκαιο

Τετραμηνιαίο περιοδικό
Εκδ. Χ. Καρατζά, "Νομική Βιβλιοθήκη", Αθήνα

Κυκλοφορεί και πάλι, σε νέα σειρά, με νέο εκδότη, το περιοδικό *Περιβάλλον και Δίκαιο*. Την επιτροπή έκδοσης αποτελούν οι καθηγητές της Νομικής Σχολής του Πανεπιστημίου Αθηνών Ι. Κ. Καρακώστας, Γ. Σιούτη και Σπ. Φλογαίτης. Στόχος του περιοδικού είναι να συνεισφέρει στη γνώση και στην προοπτική διάσωσης του περιβάλλοντος με κείμενα που περιλαμβάνουν επίκαιρα νομοθετήματα από την ελληνική και την κοινοτική νομοθεσία και νομολογία, με σχολιασμό των σημαντικότερων αποφάσεων, αρθρογραφία και παρουσίαση όλων των επιστημονικών εκδόσεων και εκδηλώσεων που σχετίζονται με θέματα του περι-

βάλλοντος, καθώς και επισκόπηση του νομικού περιοδικού τύπου με σχετικά δημοσιεύματα και νομολογία. Το περιοδικό απευθύνεται όχι μόνο σε ειδικούς αλλά και σε όλους όσους ενδιαφέρονται για την προστασία του περιβάλλοντος και επιθυμούν να γνωρίζουν την πορεία του Δικαίου στον τομέα αυτόν.

Αιτωλοακαρνανία, το φυσικό πάρκο της Ελλάδας

Επιμ. Γρηγόρης Τσουνής
Εκδ. Νομαρχική Αυτοδιοίκηση Αιτωλοακαρνανίας, Μεσολόγγι 1997

Μόλις κυκλοφόρησε ένας σημαντικός οδηγός για την Αιτωλοακαρνανία, την τόσο πλούσια σε φυσική ομορφιά και πυκνή κατοίκηση από ζώα και φυτά περιοχή της Ελλάδας, γραμμένο από τον γνωστό στους αναγνώστες μας βιολόγο-ζωολόγο Γρηγόρη Τσουνή. Οι φωτογραφίες (του συγγραφέα) ακολουθούν και επεξηγούν το κείμενο που, γραμμένο απλά, χάρη στη γνώση, κλυδαί ευχάριστα και οικολογικά.

Ο Εθνικός Διχασμός

Δημήτρης Μιχαλόπουλος
Εκδ. Τροχάλια, Αθήνα 1997

Με υπότιτλο "Η άλλη διάσταση", η μελέτη αυτή, που στηρίζεται σε αρχαιολογικά, κυρίως, υλικά, εφετάζει το θέμα του διχασμού και από την οπτική γωνία των θρησκευτικών πεποιθήσεων, άποψη που σπάνια λαμβάνεται υπόψη, αν και είναι πρωταρχικής σημασίας για το ελληνικό έθνος. Μια από τις διαπιστώσεις, στην οποία καταλήγει ο μελετητής, είναι πως η βασική αιτία του διχασμού απέρρεε από την εμμονή με την οποία ο Βενιζέλος περιέβαλλε την άποψη πως η νίκη των Δυνάμεων της Συνενόησης και η συνακόλουθη κατάλυση του τουρκικού κράτους ήταν αναπότρεπτες.

Instrumentum

Περιοδικό
Εκδ. Monique Mergoil

Είναι το εξαμηνιαίο Δελτίο για τα επαγγέλματα και τις τέχνες της αρχαιότητας. Γεωγραφικά καλύπτει την Ευρώπη και τη Μεσόγειο, ενώ το χρονικό του πλαίσιο ορίζεται από την Εποχή του Σιδήρου έως και τον πρώιμο μεσολίθιο. Το *Instrumentum* στοχεύει στο να φέρει σε επαφή επιστήμονες που ενδιαφέρονται για το θέμα του — αρχαιολόγους, εθνολόγους ή οικονο-

μολόγους — με τη σωστή διάδοση πληροφορήσεων και την οργάνωση διεθνών επιστημονικών συναντήσεων. Ένα διεθνές επιτελείο διευθύνει την έκδοση (την Ελλάδα εκπροσωπεί ο καθ. Π. Φακλήρης). Ακόμα, νέα εκδοτικά σειρά εγκαινιάστηκε από το *Instrumentum* με θέματα που σχετίζονται με τη μελέτη της αρχαίας βιοτεχνίας και των επεξεργασμένων προϊόντων της αρχαιότητας. Οι συγγραφείς που ενδιαφέρονται να εκδώσουν τα έργα τους (είτε ατομικά είτε συλλογικά) να απευθυνθούν για πληροφορίες και συνδρομές: Instrumentum, 38, rue Lafayette, F-34530, Montagnac, Γαλλία τηλ. 04 67 24 02 48 Fax: 04 67 24 14 39.

König Minos und sein Volk

Brinna Otto

Εκδ. Artemis & Winkler, Düsseldorf/Zürich 1997

Με υπότιτλο "Η ζωή στην αρχαία Κρήτη", εφετάζει ο μύθος και η πραγματικότητα. Η συγγραφέας, στηρίζομένη στα πορίσματα των ανασκαφικών ερευνών, επιχειρεί συγκρίσεις με την ανατολική θρησκεία και μυθολογία.

Ο Ελληνισμός του Εύξεινου Πόντου

Κείμενο: Βασίλης Καρόδσης,
Φωτογραφίες: Νίκος Δεσουλός, Ρωμύλος Παρίσης,
Εκδ. Μίλητος, Αθήνα 1997

Η *Μαύρη Θάλασσα* των ναυτικών, που απέδωσαν έτσι το σκόρπο των νεράν της, ο Εύξεινος Πόντος των αρχαίων, οι οποίοι προσπάθησαν να εξεμμενίσουν την αγριότητα των στοιχείων της θάλασσας, μια κλειστή λίμνη, σχεδόν, ένας κόμβος επικοινωνιών, ένας τόπος έλξης για πλοία όλων των εθνικητών, ένα σταυροδρόμι διαφορετικών πολιτισμών, όπου συναντώνται άνθρωποι και εμπορεύματα, αυτή είναι η *Μαύρη θάλασσα*, "που μαυρίζει καρδιάς", όπως λέει ο Ανδρέας ΣΥγγρός στα Απομνημονεύματά του. Ο Εύξεινος Πόντος, αυτή η θάλασσα-μύθος των αρχαίων, λίκνο πολιτισμών παλαιότερων και σύγχρονων, εστία εμπορίου και μεταφορών, παρουσιάζεται, μέσα από μια συλλεκτική έκδοση, φωτεινή με μνημεία και με στόχο να διατηρηθεί και να διδοθεί η ιστορία και ο πολιτισμός του Ελληνισμού. Στη νεότερη εποχή, η ανάπτυξη της δυτικής βιομηχανίας στα μέσα του 18ου-19ου αιώνα επέβαλε την

αναβάθμιση της εμπορικής σημασίας των απλών της Μαύρης Θάλασσας. Νέοι Έλληνες άποικοι, στα χάρτια των αρχαίων προγόνων τους, κατέφθασαν στις όχθες του Δουνάβη, στη Βεσσαραβία, στην Οδησόρ και την κλειστή θάλασσα του Αζόφ. Η *Φιλική Εταιρεία* θα σχηματιστεί στην Οδησόρ από μεγαλειπόρους της νότιας Ρωσίας. Ο Βαρθάκης του Ταϊγιάνου θα διαθέσει πλούσιους πόρους στην Επανάσταση, Σχολές για την εκμάθηση της ελληνικής γλώσσας και της τεχνικής του εμπορίου. Θέματα, τυπογραφεία, εκδοτική παραγωγή, ελληνικά κοινωφελή ιδρύματα, εκκλησίες, ιδού μερικές μόνο από τις δραστηριότητες των Ελλήνων παροίκων.

Μικηναϊκά σφραγιστικά δαχτυλίδια

Ντόρα Βασιλιού

Εκδ. Βιβλιοθήκη Της εν Αθήναις Αρχαιολογικής Εταιρείας, αριθμ. 166, Αθήνα 1997

Κυκλοφόρησε στη σειρά "Αρχαίοι Τόποι και Μουσεία της Ελλάδας" το σύντομο και καταποτιστικό έργο της αρχαιολόγου Ντ. Βασιλιού. Πρόκειται για μια συντοπική και εξαιρετικά ζωντανή παρουσίαση του υλικού των πληροφοριών που προσφέρουν τα σφραγιστικά προϊστορικά δαχτυλίδια.

Πολύτιμοι λίθοι και χρυσός σμιλεύθηκαν με δεξιοτεχνία και λεπτότητα, χαρίζοντας μας μοναδικές θρησκευτικές, μυθολογικές και κοσμικές σκηνές από τη ζωή στη Μικηναϊκή εποχή, που προσεγγίζονται και ανασυντίθενται με ευκρίνεια.

K. E.

Η Βυζαντινή αυτοκρατορία από το 1025 έως το 1204 - μια πολιτική ιστορία

Michael Angold

Εκδ. Παπαδημία, Αθήνα 1997

Πρόκειται για την πολιτική ιστορία δύο αιώνων, στη διάρκεια των οποίων κρήθηκε η τύχη της Βυζαντινής αυτοκρατορίας. Με συνεχείς αλλαγές και ζυμώσεις, η Βυζαντινή αυτοκρατορία να δίνει μια εικόνα κλέους και ισχύος, που όμως κρύβει μια υποδόκουσα αδυναμία ενσωμάτωσης των ξένων στοιχείων που, για λόγους εξωτερικής πολιτικής, είχαν προσληφθεί. Το έργο αυτό, του 1984-1992, είναι από τις σημαντικότερες μελέτες της πολιτικής ιστορίας του Βυζαντίου. Εξετάζει όλες τις παραμέτρους που επηρέασαν τη φαινομενική αίγλη της αυτοκρατορίας κατά τους 110-130 αι., και τελικά επέδρασαν

καταλυτικά όταν η Δύση αποφάσισε τη Σταυροφορία του 1204. Η ελληνική έκδοση προσαρμόστηκε στις ανάγκες του ελληνικού κοινού από τον καθηγητή Παν. Αγαπίτη σε συνεργασία με τον συγγραφέα.

Το απολεσθέν θέλητρον...

Αθωνίς Κ. Κύρου

Αθήνα 1997

Εξαισιο λεύκιωμα για όσους νοσταλούν την εποχή που ο χρόνος κυλούσε και δεν έτρεχε, που οι άνθρωποι προλαβαίνουν να χαμογελούν και που η δουλειά του καθενός ήταν λειτουργήματα και όχι αγχαιρεία. Φωτογραφικό-βιογραφικό λεύκιωμα της *Εστίας*, της εφημερίδας που εδώ και 104 χρόνια (1984-1997) εκδίδεται με τη μέθοδο της λινοτυπίας-στερεοτυπίας. Τον περασμένο Μάρτιο, οι τυπογραφικές εγκαταστάσεις της εφημερίδας έκλεισαν ελλείψει πρώτων υλών της παλαιάς τεχνολογίας. Έτσι, η εφημερίδα κερδήθηκε από τον εκσυγχρονισμό, απόλεσε όμως ένα μέρος από το "θέλητρον"...

Συναντήσεις με την Αρχαία Ελλάδα

Jacqueline de Romilly

Μετάφραση Κατερίνα Μηλιάρη
Εκδ. Το Άστυ, Αθήνα 1997

Το βιβλίο αποτελεί ένα σύνολο επιλεγμένων διαλέξεων και άρθρων από τη μακρόχρονη δραστηριότητα της Jacqueline de Romilly στα Ελληνικά Γράμματα. Τα κείμενα γράφτηκαν με την ευκαιρία κάποιων εκδηλώσεων και παραπέμπουν βεβαίως σε "συναντήσεις", πάντοτε στο ίδιο πνεύμα: Να γίνει δηλαδή κατανοητό ο αρχαίος ελληνικός πολιτισμός και η επίδρασή του στον σύγχρονο κόσμο.

Τα κείμενα τοποθετήθηκαν με χρονολογική σειρά, αρχίζοντας από τον Όμηρο ως την εποχή μας. Διακρίνονται σε τρεις ενότητες: Όμηρος, μετακινήσεις και ανακαλύψεις, Ελλάδα και Ευρώπη. Τα άρθρα που αφορούν τα ομηρικά έπη τονίζουν τα στοιχεία που κατέστησαν το έργο αθάνατο: "Ο Όμηρος ανοίγει το δρόμο στην τραγωδία, στο μυθιστόρημα, στη λογοτεχνία".

Στο δεύτερο, η διαπρεπής ελληνίστρια αφιερώνει ένα ενδιαφέρον άρθρο για τη συμβολή των ηρώων στον πολιτισμό της αρχαίας Ελλάδας. Πώς οι ιδέες, οι επιστήμες, οι τέχνες δημιουργήσαν το ελληνικό θαύμα με την αμφίδρομη επιρροή. Ο Θουκυδίδης, ο αγαπημένος συγγραφέας της Jacqueline de Romilly, είναι παρών παντού, αλλά και σε ιδιαίτερη μελέτη σχετική με

την έννοια της ανάγκης. "Για τους Έλληνες η ανάγκη σημαίνει, πριν από όλα, ένα όπλο στην υπηρεσία του λόγου: και μόνο η παραίτηση από τον λόγο δίνει στην ανάγκη πλήρη κυριαρχία πάνω στην πορεία της ανθρώπινης ιστορίας". Στην ομιλία "Η Ιατρική ως πνευματικό πρότυπο στην αρχαία Ελλάδα", εξάιρεται το πάθος των Ελλήνων για τον άνθρωπο, ο σεβασμός στην επιστήμη αυτή, η οποία επηρέασε και τα γραπτά του Θουκυδίδα.

Το τρίτο μέρος, Ελλάδα και Ευρώπη, αποτελείται τρεις διαλέξεις, στις οποίες φαίνεται πως να μεν οι Έλληνες δεν κατάφεραν να συγκροτηθούν σε ομοσπονδία, είχαν όμως έντονη την αίσθηση της πολιτισμικής ενότητας που τους ξεχώριζε από τους βαρβάρους.

Στο άρθρο της: "Τα ελληνικά στη σύγχρονη ζωή", αποδεικνύει πως τα ελληνικά κυλούν κάτω από την καθημερινή ζωή των Γάλλων και επισημαίνει ότι "θα ήταν βάρβαρο να αφήσουμε να χαθεί αυτή η τόσο συνηθισμένη πηγή". Αυτή η επισήμανση έχει ιδιαίτερο βάρος, καθόσον συζητούν οι εταίροι της Ευρώπης για κύριες και δευτερεύουσες γλώσσες.

Το βιβλίο μετέφρασαν η Κατερίνα Μηλιάρη και ο Μπάμπης Αθανασίου. Τον πρόλογο έγραψε ο κ. Δημήτρης Βελισσαρόπουλος, πρόεδρος, γνωστός ως συγγραφέας φιλοσοφικών πονημάτων.

Ελληνικά ex-libris

Νίκος Γρηγοράκης

Εκδ. Νικ. Γρηγοράκης, Αθήνα 1997

Στη σειρά "Les amateurs des estampes", ο Ν. Γ. παρουσιάζει ex-libris Ελλήνων χαρακτών, χρονολογημένα από το 1925 έως το 1995. Πρόκειται για "περιωριστική" καλλιτεχνική παραγωγή, δύσκολη, γιατί το χαρακτηριστικό πρέπει να προσαρμόζεται στον χαρακτήρα του χρήστη, του οποίου θα γίνει το χαρακτηριστικό του σήμα-έμβλημα. Έτσι, χάρη στο συλλεκτικό αυτό βιβλίο, γνωρίζουμε καλύτερα την προσωπικότητα μερικών επιτώνων από τις αρχές του αιώνα μας έως τα πιο πρόσφατα χρόνια.

Σύναξη

Έκδοση σπουδής
της Ορθοδοξίας

Αθήνα 1996

Το 80ο τεύχος του τριμηνιαίου αυτού περιοδικού είναι αφιερωμένο στη ζωγραφική και την αιγογραφία. Όπως πάντα, γράφουν διαλεκτοί άνθρωποι του πνεύματος. Μετάξύ των άρθρων ξεχωρίζουμε:

π. Στ. Σκήρης: "Προβλήματα της ορθόδοξης εικονογραφίας στο τέλος του 20ού αιώνα". Γ. Κόρρης: "...επιρροπές και ιερτύπες...". Ο ρόλος του ζωγραφικού τρόπου στην τεχνική εικόνα". Δ. Τριανταφυλλάκης: "Αναγέννηση της βυζαντινής ζωγραφικής στην μεταβυζαντινή νεοελληνική τέχνη". Χρ. Τερέζης - Μ. Φαρμακίδης: "Η αισθητική γλώσσα της βυζαντινής εικόνας".

Βιώσιμη ανάπτυξη με την περιβαλλοντική αγωγή Συλλογικό έργο

Εκδ. Νομ. Αυτ. Αττωλοκαρναίας, Μεσολόγγι 1997

Παράλο που δεν είναι αρχαιολογικό περιεχόμενο, το βιβλίο αυτό άπτεται των ενδιαφερόντων των αναγνωστών μας, αφού τα αρχαιολογικά μνημεία και καταλοιπα αποτελούν μέρος του ανθρώπινου περιβάλλοντός μας. Στα δύο μέρη που το αποτελούν παρουσιάζονται τα εξής θέματα: 1, α' - Το φυσικό περιβάλλον (Γρηγόρης Τσούνης), β' - Το ανθρώπινο περιβάλλον (Λουδοβίκος Βασιλόγιannis), γ' - Βιώσιμη ανάπτυξη (Γ. Γιαννακοπούλου), δ' - Θεσμικό πλαίσιο Πολιτείας (Μαχάλη Παπαγιαννάκη). 2 - Περιβαλλοντική εκπαίδευση (Δημήτριος Τσίρος). Το βιβλίο αυτό θα φανεί ιδιαίτερα χρήσιμο στους εκπαιδευτικούς αλλά και στους γονείς. Ακόμα, μπορεί να διαβασθεί και από εφήβους, που θα βοηθηθούν στην κατανόηση πολλών εννοιών και στην επίλυση ποικίλων προβλημάτων που αντιμετωπίζουν ξεκινώντας σημεία υπεύθυνα τη ζωή τους. Οι ενδιαφερόμενοι μπορούν να απευθυνθούν στη: Νομαρχική Αυτοδιοίκηση Αττωλοκαρναίας, Διεύθυνση Δευτεροβάθμιας Εκπαίδευσης - Τμήμα Περιβαλλοντικής Εκπαίδευσης, Κύπρου 20, Μεσολόγγι, τηλ. 0631 -25 825.

Βιβλιογραφικό Δελτίο Εκδόσεων Παπαδήμα

Εκδόσεις-Βιβλία Παπαδήμα, Ιπποκράτους 8, Αθήνα

Από το Βιβλιοπωλείο και τις Εκδόσεις Παπαδήμα κυκλοφόρησε το 27ο Βιβλιογραφικό Δελτίο, όπου καταγράφονται κατά κατηγορία, με αλφαβητική σειρά κατά συγγραφέα, βιβλία νεότερων και σύγχρονων εκδόσεων. Φιλολογικά, λογοτεχνικά, ιστορικά, φιλοσοφικά, παιδαγωγικά, σχολικά βιβλία και άλλα έργα Ελλήνων καθώς και ξένων συγγραφέων των τελευταίων εκδόσεων (2764 τίτλοι).

Το Βιβλιογραφικό Δελτίο είναι ένας καταπονητικός οδηγός των Εκπαιδευτικών των παιδαγωγικό

και διδακτικό τους έργο, όπως επίσης και του μαθητή, του φοιτητή και κάθε βιβλιοφιλά για τη βιβλιογραφική τους ενημέρωση. Το Δελτίο, παρ'όλο το μεγάλο κόστος έκδοσης και αποστολής, επί 27 χρόνια αποστέλλεται δωρεάν σε όλα τα σχολεία και τις βιβλιοθήκες της Ελλάδας και της Κύπρου καθώς και σε όποιον το ζητήσει. Είναι μια προσηφορά του Βιβλιοπωλείου και των εκδόσεων Παπαδήμα στην Παιδεία και τον Πολιτισμό.

20 εκδόσεις από την Ακαδημία Αθηνών

Οι ακαδημαϊκοί που αποπετούν τα ερευνητικά κέντρα της Ακαδημίας Αθηνών παρουσίασαν τον περασμένο Νοέμβριο συνολικά 20 εκδόσεις, οι οποίες στην πλειοψηφία τους αποτελούν δημοσιεύσεις ερευνητικού έργου ή πρωτότυπες μελέτες.

Κατάλογος Γλυπτών του Αρχαιολογικού Μουσείου Θεσσαλονίκης

Γ. Δεσπίνης, Θ. Στεφανίδου-Τιβεριού, Εμμ. Βουτυράς

Εκδ. Μορφωτικό Ίδρυμα Εθνικής Τραπέζης, Θεσσαλονίκη 1997

Εφέτος το καλοκαίρι εκδόθηκε ο πρώτος τόμος του Καταλόγου των αρχαίων γλυπτών του Αρχαιολογικού Μουσείου Θεσσαλονίκης. Το έργο, το οποίο δημοσιεύθηκε από το Μορφωτικό Ίδρυμα της Εθνικής Τραπέζης στα Ελληνικά και στα Αγγλικά, έχουν εκπονήσει οι Γ. Δεσπίνης - έχει επεξεργασθεί τα ολόγλυφα γλυπτά - η Θ. Στεφανίδου-Τιβεριού - τα διακοσμητικά - και ο Εμμ. Βουτυράς - τα ανάγλυφα. Δεν είναι μόνο η υψηλή από επιστημονική και εκδοτική άποψη ποιότητα που δίνει σ' αυτό το βιβλίο εξαιρετική θέση, αλλά και το γεγονός ότι πρόκειται για τον πρώτο πλήρη επιστημονικό κατάλογο, που παρουσιάζεται ως τώρα για ένα ελληνικό μουσείο.

Ο δημόσιος και ιδιωτικός βίος των Βυζαντινών Tamara Talbot Rice

Εκδ. Παπαδήμα, Αθήνα 1997

Το βιβλίο αυτό, που ανήκει πια στα κλασικά έργα της Βυζαντινής ιστορίας, πρωτοδημοσιεύτηκε στα αγγλικά το 1967. Η ελληνική του μετάφραση οφείλεται στον Φ. Κ. Βιά. Βασισμένη στις πηγές, η συγγραφέας δίνει ένα συνολικό και διαγνώσει κείμενο για τη βυζαντινή

κοινωνία που το συμπληρώνουν εικόνες και εμμογραφίες.

Πρόταση Περιοδική έκδοση Τέχνης και Πολιτισμού

Εκδ. Νομ. Αυτ. Άρτας, Άρτα 1998

Κυκλοφόρησε το 4ο τεύχος του πολύ ενδιαφέροντος αυτού περιοδικού με θέμα αφιερώματος "Ήλιος και Εικόνα". Αναφορά στην Άρτα και την "Ήπειρο" και με 45 πρωτότυπα κείμενα πλούσια σε πληροφόρηση. Ένα περιοδικό που αξίζει να υπάρχει σε κάθε βιβλιοθήκη. Για τους ενδιαφερόμενους: Περιοδικό Πρόταση, Πλ. Εθν. Αντιστάσης, Άρτα 471 00, τηλ. 0681 -27 490.

ΕΠΙΣΤΟΛΗ

Η ρωμαιογενής υπερψία

Προφανώς δεν μπορώ να έχω γνάμια για τις αρχαιολογικές ικανότες δύο καθηγητών Πανεπιστημίου, όντας αναρμόδιος "εκ προοιμίου". Θεωρούμαι στην επάρκειά τους δεδομένη.

Και αναφερόμαι στα άρθρα των κκ. W. Hoerpfner (σσ. 25-39) και Ε.Τ. Owens (σσ. 40-48) που δημοσιεύθηκαν στο τεύχος 63 (Ιούλιος '97) του περιοδικού Αρχαιολογία και Τέχνη. Εκεί, περιγράφονται εξεχόμενες αρχαιοελληνικές πόλεις, χρησιμοποιούν - κι εδώ ακριβώς είναι που επικεντρώνεται η εντονότερη διαφωνία μου - για την εικονογραφική τεκμηρίωση όσων πραγματεύονται, φωτογραφίες σχεδίων και μακρωτών πλαστικών, που φακιδεύουν με τρόπον εντελώς απαράδεκτο την ουσία τόσο του πνεύματος όσο και, κυρίως, της Τέχνης των αρχαίων Ελλήνων.

Οι αναφορές αυτές που παρουσιάζονται, έστω και με τη διολογία ότι είναι σχηματικές, είναι εφευριστικές. (Εγώ ισχυρίζομαι ότι είναι και φανταστικές και αυθαίρετες.) Πάντως μου θυμίζουν έντονα μια Αρχιτεκτονική ατλαντική, πρακτική κι "εργολαβική", άσχετη παντελώς με την εκθαμβωτικά ωραία αρχαιοελληνική Αρχιτεκτονική. Μοιάζουν ακόμη με οικισμούς "en seiro" συνοικιών αγγλικών πόλεων κατάλληλων για βιομηχανικούς εργάτες - που δεν είχαν την δυνατοότητα να διαμαρτυρηθούν.

Τελικά υποπέποιμαι ότι αυτή η ενταξίση είναι άμεσα εξαρτημένη με την παιδεία, που τα ην

ονόμαζα "ρωμαιογενή" (πιο κάτω θα εξηγήσω τον νεολογισμό) όλων των "δωτικοδρεμμένων" επιστημόνων. Κι αυτή χαρακτηρίζεται από μίαν έντονη διαστρεβλωμένη, ό-πως αλλοιώνονται όσα βλέπουμε μέσα από ένα παραμορφωτικό φακό, εικόνα κάθε αρχαιοελληνικού προϊόντος. Είτε πρόκειται για τον έντεχνο λόγο — έπος, Λυρική ποίηση, τραγωδία —, είτε για τις εικαστικές Τέχνες κ.ο.κ. Αυτός ο παραμορφωτικός φακός είναι, πρακτικά, η "λείψη ανώνυμηση" των Ρωμαίων.

Έχουμε κάνει γενικά αποδεκτή μια σωτηρητή συμφωνία, κατά την οποία: κάθε γνώμη που διατυπώνεται άμεσα — ή και έμμεσα, λόγω σπουδών —, αν η προέλευσή της είναι "η Εσπερία", την αποδεχόμαστε α priori κι έτσι δεν τη σχολιάζουμε. Μια τέτοια αντιμετώπιση σίγουρα είναι λαθεμένη, ακόμη κι αν θεωρηθεί σαν αβροφροσύνη ή έκφραση ευγένειας. Κάθε άποψη, έστω κι αν προέρχεται από "αυθεντίες", υπόκειται σε κριση. Άλλωστε έχουμε να κάνουμε με δουλικότητα. Φυσικά, οι όποιες διαφωνίες ή αντιρρήσεις πρέπει να εκφέρονται κόσμια. Κυρίως όμως, να στηρίζονται σε επιχειρήματα και όχι σε α-τεκμηριωμένους αφορισμούς.

Πρακτικό αποτέλεσμα της παραμορφωτικής ανώνυμησης των Ρωμαίων είναι ότι στο τέλος από-μεινε μόλις το ένα πέμπτο από κεί-να που οι Έλληνες διατύπωσαν στη γλώσσα τους. Με την "πυκνή της σαφήνεια" και την πολυσμυτία των λέξεών της, που δημιουργούσαν λεπτότατες αποχρώσεις.

Λοιπόν, από τη μια για να γίνει κατανοητός, κι από την άλλη, κυρίως, για να τεκμηριωθεί αυτός ο, εκ πρώτης όψεως, υπερβολικός ι-σοχυρισμός μου, θα φέρω μόνο δύο — για ενλόγους λόγους οικονομίας — πολύ χαρακτηριστικά παραδείγματα. Το ένα από την Αρχαιεπικτική και το άλλο από τη Γλυπτική.

Με το πρώτο παράδειγμα ελπι-ζώ ν' αποδείξει χειρισιστά τον ισοχυρισμό, μα και την πεσοπήση μου, για τη ρωμαϊκή "ανεπάρκεια" καθώς και την απλουστευτική τους "ανώνυμηση" της αρχαιοελλη-νικής Αρχαιεπικτικής.

Πάλι για λόγους συντομίας μεγαλύτερης, θα περιοριστώ στον "δωρικό ρυθμό, επικεντρώνον-τος μάλιστα την προσοχή μου στις αισθητικήν ανάλυση των όψε-ων του Παρθενώνα. Ο καθαυτό δωρικός ρυθμός βελτιωνότανε — με πολλή προσπάθεια — σε μια περίοδο μεγαλύτερη από δύο αιώνες: ξεκινώντας από τους τρυφερούς "πλατυπέμους" έχινους και τους ραδιούχους κίονες της αρχαί-κης εποχής, "κρυσταλλώθηκε" στην κυριολεκτικά αξέπέραστη τε-λειότητα του Παρθενώνα.

Όσο γίνεται πιο περιληπτικά θά 'θελα ν' αναφέρω τις επιμέρους θυμασιώστες επιλήψεις των εκάστο-τε προβλημάτων, που μετατρέπον-ται σ' αισθητικές αρετές. Πράγμα-τα που τον κάνουν υποδείγματα εξαι-ρητικό σε γαγκώκμια κλίμακα.

— Αρχίζουμε από την τέλεια σχέ-ση πάχους (διαμέτρου) και ύψους των κίωνων. Κι εδώ θά 'πρεπε να τονιστεί ότι το πράγος του κίονα εί-ναι το πρέπον αισθητικά, και όχι αυτό που προέκυπτε από την "στατική επάρκεια", δηλαδή την πραγματικότητα. Έτσι βλέπουμε χειρισιστά την προτεραιότητα που έδιναν οι αρχαίοι στην αισθη-τική, παραμερίζοντας σε δεύτερη μοίρα την πρακτική ή την οικονο-μία.

— Ακολουθεί η επίσης τέλεια σχέ-ση των "μετακινιών". Δηλαδή το κενό ανάμεσα στους κίονες και τα μεγέθη των ίδιων των κίωνων.

— Στη συνέχεια, αναφέρουμε την άψογα ζυγισμένη σχέση ανάμεσα στα τρία βασικά στοιχεία που συ-ναποτελούν το κτίσμα — την βάση, τον κορμό (κιονοστοιχία) και την στέψη, δηλαδή: θρηγικό και αέτω-μα.

— Συνεχίζουμε με τις απαράμ-βλες, "οπτικές διαρρυθμίσεις", όπως: την "ένταση" και "μείωση" των κί-ωνων, την απόκλιση από την καθε-τότητα των γωνιακών κίωνων και, τέλος, την καμπύλωση της βάσης. Πρέπει να ομολογήσω ότι ακόμη δεν μπόρεσα να καταλάβω τι εί-δους ήταν η παιδεία τους, που μπόρεσε να τους καθοδηγήσει στην συνειδητοποίηση των παρα-μορφωτικών ιδιοτήτων της ανθρω-πίνης όρασης.

— Θα θέλα όμως να συνεχίσω με μια σειρά από καταπληκτικές αντι-μετώπισεις των σχέσεων ανάμεσα στις εξωτερικές όψεις του Ναού και στο φως. Το φως, μια από τις βασικές γενεσιουργές αιτίες όλων των Εικαστικών Τεχνών! Γι' αυτό, αν προσέξουμε, θα δούμε ότι οι γλυφές και τα κυμάτια του Παρθ-ενώνα, μα και οι τρίγλυφες και οι σταγιόνες, είναι άψογα προσαρμο-μένες στη σχέση και το τέλειο δέ-σμο του μαρμάρου με το φως. Πρακτικά αυτό το αποτέλεσμα πραγματοποιείται με την προεκτι-κή αναζήτηση των κατάλληλων μεγεθών, ώστε να επιτευχθεί η "τέ-λεια" σχέση.

— Αντίστοιχη προσαρμογή, μετά από αναζήτηση, στη σχέση του βά-θους των αετωμάτων — πάντα με το φως —, ώστε τελικά ν' αναδει-κνύονται και να προβάλλονται σω-στά τα γλυπτικά συμπλέγματα.

— Όμοια αναζήτηση των φωτεινών σημείων εν σχέσει με "τα υπό οκάν" βρίσκουμε και στο τέλειο ζύγισμα του επιπέδου που αποτε-λούν οι κιονοστοιχίες και της από-στασης του από τον τοίχο του ση-κού. Αυτή η διακρική μετακίνηση

της σκιάς, καθώς προχωράει η μέ-ρα και ο ήλιος στο στερέωμα, "ζω-τανεύει" και κάνει παλλόμενο τον Ναό, για όποιον τον παρατηρεί επί ώ-ρας, ανταμειβόντας τον για την υ-πομονή του.

— Τέλος, θά 'πρεπε να προσέ-χουμε τη σπουδαιότητα των γλυ-πτών του Παρθενώνα — σ' αέτω-μάς, στις μετώπες και στις ζω-φόρους.

Μετά απ' αυτή τη "συνεπτυγ-μένη" κατά το δυνατόν ανάλυση, ως έρθουμε σ' αυτό ακριβώς που μας ενδιαφέρει: δηλαδή, τι ακρι-βώς κατάλαβαν οι Ρωμαίοι από τη μελέτη του Ναού, και την πρόθυμη προσπάθειά τους να τον μιμηθούν.

Μιας και δύο πράγματα είναι α-διαμφισβήτητα σίγουρα. Πρώτα, ότι τον θαύμαζαν ειλικρινά. Μετά, ότι τον είχαν δει με τα μάτια τους — και μάλιστα στην μεγέλη του δόξες, απειρόχρον από τη φθορά του χρόνου. Και πριν και μετά από την κατάκτηση της Ελλάδας.

— Το μοναδικό στοιχείο που αντι-γράφανε οι Ρωμαίοι δεν περιλα-μβάνεται στα όκτα (8) αισθητικά στοιχεία που περιγράψαμε παρα-πάνω. Αυτό τ' αγνοήσαμε επιδεικ-τικά. Το μόνο που είδαν και αντιγρά-ψανε από τον Παρθώνα — και φυσικά από το σύνολο του δωρι-κού ρυθμού, που περιλάμβανε τα περισσότερα — ήταν η συμμετρία του.

— Για πολλά χρόνια, και με κάθε ευκαιρία, τονίζω την καθαρά πα-ραπλανητική και σαφώς ψευδοαι-σθητική χρήση του όρου "συμμε-τρία". Όρος που στην πραγματικό-τητα είναι αμιγώς μαθηματικό, που δεν έχει, κυρίως, ίχνος αισθη-τικής αναφοράς.

— Οι Ρωμαίοι ερήμνευσαν παρα-μορφωτικά και εύτευσαν και την ελληνική Τέχνη και την ελληνική Σκέψη!

Διαβάζοντας λοιπόν στον Αριστοτέλη τη λέξη "Ευμετρία", όταν αναφερόταν στην Αρχιτε-κτονική ή στην Τέχνη, την "διάβα-σαν", από πραγματική αδυναμία, για να μην μη χοντροκεφαλίαι, μό-νο κατά τη μία από τις δύο σημα-σίες της, την καθαρά γεωμετρική. Άγνώωντας επιδεικτικά, από την άλλη πλευρά, την αισθητική ση-μασία. Για τον Αριστοτέλη όμως εί-ναι δύο σημασίες — ανάλογες με τη χρήση της: —. Δηλαδή, στην πραγ-ματικότητα, έχουμε να κάνουμε μ' ένα μεταφορικό λάθος. Που ό-μως είχε μίαν ιδιαίτερα σημαντική επίπτωση διεθνώς. Έκανε γενώς λάθος και για πολλούς αιώνες να πιστεύουν τελείως λαθεμένα μια γεωμετρικήν έννοια, που είναι κατηγορηματικά αδιάφορη αισθη-τικά, σαν "αισθητική αρετή" (!). Η σωστή μετάφραση της λέξεως συμμετρία, όταν αναφερόμαστε σε θέματα αισθητικής, αποδίδεται με την λέξη ευμετρία.

Ούτε καν ο πολυβασιμασμένος και πολυδημοσιευμένος ΒΗΡΩΥΒΙΟΣ, ταυτόχρονα όμως πρακτικός και προσγειωμένος, δεν αναφέρεται πουθενά σε τέτοιες λεπτότητες.

Δύο χαρακτηριστικά τέτοια παραδείγματα από την πολυσημία που έδιναν στις λέξεις τους οι αρχαίοι:

Η λέξη **αμαρτία** σήμαινε πλάγη, λάθος, εγκλημα, μα και αμαρτία, με τη σημερινή της έννοια. Βλέπεις, για τους αρχαίους, ένα λογικό λάθος είναι εξίσου σημαντικό όσο κι ένα ηθικό.

Η λέξη **ἀρετή**, ενώ για μας είναι μια ηθική έννοια, για τους αρχαίους χρησιμοποιείται σε όλες τις περιπτώσεις που κάποιος θα μπορούσε να διακριθεί. Η «ἀρετή» ενός αλόγου άνωθεν είναι η ταχύτητα, ενός αλόγου για τα κάρα είναι η δύναμη. Έτσι ο Οδυσσεύς είναι μεγάλος μαχητής, καταφερτζής, καλός ομιλητής, άνθρωπος με μεγάλη καρδιά και πλατιά στήθος. Μπορεί ταυτόχρονα να φτάει και να κυβερνήσει ένα κράδι, να διευθετήσει ένα άρμα, να ρίξει τον δίσκο, να παλέψει για να τρέξει, να σφάξει, να κοιμηθεί και να φτιάξει ένα βόδι. Ενώ παράλληλα μπορεί να βάλει τα κλάματα ακούγοντας να τραγουδούν ένα ποίημα. (Βλ. Η. Δ. Φ. Κίτο, *The Greeks*, εκδ. Pelican 1952, σσ. 170-172.

Για τον Βητρούβιο και την τραχιάτητα ασχημιάσθητός του (που οι Ρωμαίοι και οι διάδοχοί τους την ανέδειξαν σε πρότυπο, λόγω του χαμηλού θεωρητικού τους επιπέδου και «ἐλαττωσιῶ ἄλλου») έχω αναφερθεί αναλυτικά στα τεύχη 24 και 26 της Αρχαιολογίας και στις αμνηστικές σελίδες 89 και 110, σε τον Β., με τον Κ. Π. Μιλώνα. Εκεί αναφέρεται ενδεικτικά (σ. 111, τ. 26) ότι από τις 725 παραγράφους που αποτελούν το βιβλίο (σε σύνολο 320 σελίδων), όπου μιλάει «πὲρ παντός του επιστητού», αναφέρεται σε θέματα που πράγματι θα ενδιέφεραν την Αρχαιολογική, μόνο στις 10(1). Μα και σ'αυτές με τρόπο απλοϊκό, απλουστευτικό και αόριστο, και σε προσέχουμε ότι η αοριστία, είναι μια «ἐκ του πονηρού», μα και «ἐκ του ασφαλούς», μέθοδος υπεκφυγής για κάτι που δεν ξέρουμε καλά.

Το δεύτερο παράδειγμα είναι παρόμοιο από τη γλιπτική. Όπου, λέγοντας τα πράγματα με τ'ονομά τους, θα δούμε την παραποίηση, την υποβάθμιση και τον ευτελισμό της ελληνικής γλιπτικής, που όμως χρησιμοποιήθηκε σαν πρότυπο από τους Ρωμαίους.

Αδυνατώντας να κρίνουν, μπέρδευαν τη δεξιότητα ή την «φωτογραφικήν ομοίωσιν» με την Τέχνη. Έτσι στη ρωμαϊκή γλιπτική γίνεται ότι οι συμβαίνει στις «προτο-

μές των νεκροταφείων», που στην συντριπτική τους πλειοψηφία «επικλούνται» από μετρίους μαστόρους-επιγονεμάτιες. Εδώ θα ταιριάξει απόλυτα η παράφραση μιας γνώμης του Ελύτη (Η ποίηση είναι μια αποστολή). Δεν βραβεύεται), λέγοντας: Η Τέχνη είναι μια αποστολή. Δεν πληρώνεται.

Λοιπόν θα 'θελα ν'αναφερθώ σε μια «εφεύρεση» των Ρωμαίων, που δείχνει με τρόπο που δεν επιδέχεται αντιρρήσεις φανερόντως και τα «υπέρ» και τα «κάτω» που απαρτίζουν το ρωμαϊκό πνεύμα. (Ήδη την κοινή ποίησιν της γλιπτικής των Ρωμαίων την έχει αποδείξει τεκμηριωμένα, μ'επιγεγραμμένα βιβλιογραφικά και φωτογραφικά, ο Ranuccio Bianchi Bandinelli με το δίτομο έργο του *Rome: I τόμος*, σελίδες 450, με υπότιτλο «Le centre du rounoir». II τόμος, σελίδες περίπου 470, με υπότιτλο «La fin de l'art antique». Εκδόσεις Gallimard (1969-1970). Από τη μια αδιαμφισβήτητες πρακτικές, διοικητικές και οργανωτικές ικανότητες. Από την άλλη, όμως, απαρόδεκτη έλλειψη φαντασίας, ταλέντου και πνευματικότητας, τόσο που τελικά υποβαθμίζουν και ευτελίζουν ό,τι θαμάζουμεντας αποσιωπώντας να μιμηθούν.

Υπάρχουν ακόμη κάποιες αλήθειες που δύσκολα μπορούν ν'αλλοιωθούν. Η μεγάλη —ιδίαιτερα για τότε— έκταση της Ρωμαϊκής αυτοκρατορίας. Για να επιβάλουν το σεβασμό, το μεγαλείο και την εικόνα της Αυτοκρατορίας, χρησιμοποιούσαν δύο μέσα: το πρώτο ήταν οι στρατοί κατοχής, που, μοκλώνει μικροί οριζήτικοι, στην πράξη ήταν πολύ αποτελεσματικοί. Και λόγω οργάνωσης, μα κυρίως λόγω της αναληφτής σκληρότητας τους. Το δεύτερο, η «βεσποποίηση» των Ρωμαίων αυτοκρατόρων. Για να τονώσουν —και να κάνουν πιστευτή— «τη θεία τους» προέλευση έσθηναν τα αγάλματά τους σ'όλες τις πόλεις και σ'όλα τα κρατικά κτήρια. Κι επειδή ο αριθμός αγάλματων που χρειαζόταν προέκυπτε τελικά πολύ μεγάλο και ήταν δύσκολη η μεταφορά τους, «εφευρέθη» η τεχνική προκτική λύση που προβλήθηκε: ο κορμός παρέμενε στη θέση του αμετακίνητος και με ειδική υποδοχή για το κεφάλι. Έτσι, μόλις πέβαινε ένας αυτοκράτορας, έβγαζαν το άχρηστο κεφάλι και έβαζαν το κεφάλι του νέου. Πρόκειται πραγματικά για τη ρωμαϊκή λύση του Γόρδιου δεσμού, ενώ ταυτόχρονα έχουν την πρωτοπαιρία της «εν σειρά» τυποποίησης και κατασκευής.

Επιπλέον με τα παραπάνω δύο παραδείγματα — απειδείας επαρκώς αυτό που αγνοήσικα από την αρχή. Ότι δηλαδή οι Ρωμαίοι όχι απλά υποβάθμισαν, μα επέ-

λεσαν κατέτι ελληνικό που μιμήθηκαν. Η παραποίηση κατά βάθος ξεκινάει από την περιωρισμένη και λεηλητή ερμηνεία τους περιλάμβανε ο ελληνικός λόγος. Γιατί το αντίστοιχο των Ρωμαίων, η RATIO, δεν ήταν τίποτα παραπάνω από την Ξερή Λογική. Έτσι δεν μπορούσαν να «καταλάβουν» τίποτα —κι αυτή είναι η «εγγενής τους αδυναμία», που αναφερόθηκε παραπάνω—, αν δεν ειδικολογείτο λογικά και δεν ήταν πρακτικό ή μετρήσιμο.

Σε διαμετρικην αντίθεση με τη ρωμαϊκή RATIO βρίσκεται ο Αττικός ΛΟΓΟΣ. Και ο θεός του ελληνικού διαδικαίου, που εκπροσωπούσε την ΛΟΓΙΚΗ, ήταν ο θεός του φωτός: ο Απόλλων. Ταυτόχρονα όμως δεν είναι καθόλου τυχαίο ότι ήταν επίσης και ο θεός των Μουσών, δηλαδή των Καλών Τεχνών, μα και της μαντικής, που ήταν ανέκαθεν ταυτισμένη με την «υπέρβαση». Ακόμη, δεν θα πρέπει να μας διαφεύγει κάτι εξίσου σημαντικό και συμβολικό. Ότι το ένα τρίτο του χρόνου που ο Αττικός ΛΟΓΟΣ, τον αντικαθιστούσε στους Δελφούς —που ήταν ίσως το σημαντικότερο θρησκευτικό κέντρο των Ελλήνων— ο «κατ'εξοχήν» υπερβατικός ελληνικός θεός: ο Διόνυσος. Όλα τα παραπάνω αποδεικνύουν την διαμετρική αντίθεση τοποθέτησης Ελλήνων και Ρωμαίων απέναντι στην ίδια τη ζωή.

Ο ελληνικός πολιτισμός υπήρξε σ'ένα πολύ μεγάλο χρονικό μέρος του «ιδεαλιστικός», που, κατά βάθος, σημαίνει θρησκευτικός. Οι εκκρηκτισμοί, οι «καταπονή» των Ρωμαίων, με επί κεφαλής τον εκάστοτε Πάπα, συνδέσαν ν'αυτοποκαλούνται Ρωμαίοι! και να πιστεύουν, εντελώς βεβαία λαθεμένα, ότι συνεχίζουν τους «αρχαίους», δηλαδή αυτό που ονομάζαν Ελληνορωμαϊκοί πολιτισμό.

Τελικά, από αυτή την παρεξηγήμενη —δεν μπορεί να βεβαιώσουν κατά πόσο η «παρεξήγηση» ήταν «αθώα» και κατά πόσο «εκ του πονηρού»— ταύτησιν και «απαράδεκτην υποβασμάν» των δύο πεπαιγμένων γενιών, είναι οι καταπονή «ρωμαιογενείς πολιτισμοί». (Εδώ νομίζω ότι γίνεται κατανοητός ο νεολογισμός — και η ορθότητα της διατύπωσης του όρου.) Μαζί δε και οι διάφορες καλλιτεχνικές ή φιλοσοφικές περιόδους και σχολές ή «στυλ». Η Αναγέννηση, το Μπαρόκ, ο Ρομαντισμός, ο Νεοκλασικισμός, ο Προτεσταντισμός, η Διαφώτιση, η Βιομηχανική επανάσταση, κοινωνικές και επαναστατικές φιλοσοφίες και κινήματα, ο εκλεκτικισμός κλπ.

ΟΛΕΣ διατύπωσε οι παραπάνω περιόδους καιαιρώνων, αλλά ψευδοπνεύματα, ότι αντίλησαν τις αρχές τους και ότι στην Ελλάδα. Όμως, είτε το ήξεραν είτε το αγνο-

ούσαν, στην πραγματικότητα αναφέρονται πάντοτε: στην ρωμαϊκή εκδοχή και "ανάγνωση" της σκέψης και της Τέχνης της αρχαίας Ελλάδας. Και αυτή η παραποίηση άρχισε — άρα "ένα" καταστροφικά — με αφετηρία τη Ρώμη. Δυστυχώς συνεχίστηκε ο'όλη τη διάρκεια του λεγόμενου "Δυτικού πολιτισμού". Από τον οποίον αραρίσει, φυσικά αβέβητα, κάποιες εσωτερικές ποιότητες, αν η πραγματική αφετηρία ήταν οι πραγματικές και αναλλοίωτες ποιότητες του αρχαιοελληνικού πολιτισμού.

Όμως για να ολοκληρωθεί η τεκμηρίωση της "πολιμής"⁶ θεωρίας μου, θα "πρεπε να σημειωθούν τρεις παρατηρήσεις με βασική σημασία.

Η πρώτη είναι ότι όλοι οι μεγάλοι Πολιτισμοί ή οι ονομαστές Περίοδοι είχαν ένα κοινό χαρακτηριστικό: ήταν όλοι θρησκευτικο-ιδεολογικοί. Αντίστοιχα, όλες οι εποχές παρακμής συμπίπτουν με μια κοσμοαντίληψη υλιστική-ωφελμιστική. Και αυτό βέβαια δεν μπορούσε να ήταν, ούτε είναι, κάτι τυχαίο. Γι' αυτό και νομίζω ότι πρέπει να δίνουμε ιδιαίτερη σημασία στην βασική κοσμοαντίληψη που χαρακτηρίζει τον κάθε πολιτισμό.

Η δεύτερη παρατήρηση έχει σχέση με την επιτυγχόμενη ισορροπία ανάμεσα στο πνεύμα και στην ύλη. Όσο πιο κοντά στην απύλτη ισορροπία βρίσκεται μια εποχή, τόσο πιο κοντά στην τελειότητα πλησιάζει. Όταν δίνεται περισσότερο απόκλιση υπέρ της ύλης υπάρχει μια "παιδική" τάση. Το ίδιο συμβαίνει και στις εποχές που υπάρχει απόκλιση υπέρ του πνεύματος. Λόγω χάρις, η λεγόμενη "αρχαϊκή εποχή", που η θρησκευτικότητα ήταν εντονότερη, η Τέχνη και η Σκέψη έκαναν δοκιμές (προσφέροντας και προς τις δύο κατευθύνσεις καταληκτικές προτάσεις: δωρικός και ιωνικός ρυθμός στην Αρχιτεκτονική, ο κούρος, η κόρη και το αρχαίο χαμόγελο στη γλυπτική, οι προσωκρατικοί στη φιλοσοφία — 7ος-6ος αι. —, όπως Αναξίμανδρος, Θαλής, Ηράκλειτος, Πυθαγόρας κ.λπ., ο τραγικός Διόσκυρος). Το ίδιο συνέβηκε και στις αρχές της Χριστιανικής Τέχνης. Όμως όταν η ισορροπία κλίνει υπέρ του υλισμού επερνώντας κάποιο όριο, έχουμε τις εποχές παρακμής. Που γίνεται πιο έντονη όσο μεγαλώνει η απόκλιση. Και τέτοιες εποχές είχαν: την Ελληνιστική, τη Ρωμαϊκή, την Αναγέννηση κ.λπ.

Η τρίτη, τέλος, παρατήρηση αφορά μια σχεδόν γενική τάση, να θεωρούμε την ιδιολογία και τον παγονισμό ταυτόσημο με την απιστία. Όλες οι περίοδοι που αποτελούνται από που λέμε αρχαία Ελλάδα (εκτός από την Ελληνιστική) ήταν αδιαιρέτητα θρη-

σκευόμενες. Καμία αμφισβήτηση δεν υπάρχει για τις πρώιμες αρχαιοελληνικές εποχές (κυκλαδική, κρητομυκηναϊκή και μέχρι την αρχαϊκή εποχή). Ίσως κάποιος θ' αμφισβητούσαν την θρησκευτικότητα της εποχής της ακμής (479-369, δηλ. περίπου 71 χρόνια. Ο "χρυσός αιώνας" κράτησε μόλις 46 χρόνια, από το 479 π.Χ. μέχρι την κήρυξη του Πελοποννησιακού πολέμου το 431, όμως θα "πρεπε να προσθέσουμε καιμιά 25αριά χρόνια ακόμα για το σύνολο του Ελληνικού κόσμου — έτσι σαν "εκτιμημένη ταχύτητα").

[Δεν είναι τυχαίο που αποφεύγω να χρησιμοποιώ τον όρο "Κλασική εποχή". Πρωτοχρονιστοποιήθηκε από τον Άουλο Γέλλιο (2ος π.Χ. αι.). Και υποπετούμαι, "εκ του πονηρού". Ο Γέλλιος χρησιμοποίησε την ίδια λογική που προσπαθεί να "ισοπεδώσει", μαζί και να "εξισώσει τεχνικά", τις υψηλές ποιότητες των Ελλήνων με τις φανερά υποβαθμισμένες των Ρωμαίων με τον ψευδοπρόφορο — μα παραδεδειγμένο — όρο του θ' έθ' "Ελληνορωμαϊκού πολιτισμού". "Έτσι έγινε και με τους "κλασσικούς" του Γέλλιου. Όρισε ότι κλασσικός ονομάζεται "όποιος έχει αναγνωρισθεί από τους σύγχρονούς του". Ώστε έχουμε τις ταυτότητες "κλασσικός ο Όμηρος", "το ίδιο κλασσικός και ο Βιργίλιος". "Η, κλασσικός ο Αριστοφάνης, κλασσικός και ο ... Πλάτωνος. Εδώ ταιριάζει η παρουσία "Κι η κοσκίνο τον άντρα της, με τους πραγματευτάδες". Όλα ισοπεδώνονται χωρίς διάκριση με τους Ρωμαίους, γ' αναβαθμίζονται και να προσποούνται τους σπουδαίους.

Την ίδια ένταση και άρνηση έχω για τον δυτική — μα και πονηρής προέλευσης — όρο "Βυζάντιο". Που ξεκίνησε με πρόθεση να υποτονιστεί περιφρονητικά αυτό που υποδηλώνει. Το ίδιο που έγινε για το σύνολο του "Μεσαίωνα", δυτικό ή ανατολικό. Τον χαρακτήρισαν "σκοτεινούς" χρόνους, για να "φωτιστούν" έτσι την Αναγέννηση. Βέβαια από 7 χρόνια γιαν (18ος αι.) άρχισε η αντίρρηση για τον δυτικό Μεσαίωνα (τυμμή του ρομαντισμού). Στον αιώνα μας το κίνημα του μοντερνισμού άρχισε να κρίνει τις ποιότητες και όχι μια ψευδή Μυθολογία περί της Αναγέννησης⁸. Κι έβαλε στην πρόποσα θέση τον Μεσαίωνα, τους αρχαίους και τους Ρωμαίους. Οι "Βυζαντινοί" οι ίδιοι αυτονομαιοζόντουσαν Ρωμαίοι στην αρχή, και αργότερα Έλληνες. Έτσι, ο πιο σωστός όρος είναι ο Ελληνορθόδοξος Χριστιανισμός (βλ. Μαρ. Καλλιγά, *Η αισθητική του χώρου της Ελληνικής Εκκλησίας στο Μεσαίωνα*, που υποβάλλει το θέμα διαφορετικά.)

Μετά από αυτή την μακροσκελή εισαγωγή, που ήταν όμως

απολύτως αναγκαία για να ξεκαθαρίσουν — επιτέλους — τα πράγματα λέγοντάς τα — το πραγματικό τους νόημα⁹, κάποιες σημαντικές αλλαγές, που έχουν αντικατασταθεί με ψευδοεισαγωγές και παραπομπές, ξαναγυρνάμε σε όσα είπαμε στην αρχή για την παραποίηση της αρχαιοελληνικής Τέχνης. Παραποίηση που έγινε από δυτικούς — στην πράξη όμως "ρωμαιογενείς" — επιστήμονες, θρηματούχοι με την στρεβλωμένη "ανάγνωση" των Ρωμαίων ή των απογόνων τους.

Ας ξεκινήσουμε, λοιπόν, με τον κ. Hoepfner. Στις εικ. 1 και 2 των σ. 26, 27 του άρθρου του (τεύχ. 63) παρουσιάζονται κάποια στοιχεία, ελλιπώς "σχηματικά", για την Μίλητο και τον Πειραιά.

Αυτό που αρνούμαι να "αποδεχθώ" — διαμαρτυρούμαι ταυτόχρονα έντονα — είναι η λογικοφανής τυποποίηση των κατοικιών της εικ. 3, και κυρίως η θ' έθ'εν αναπαράσταση κατοικιών στον Πειραιά (εικ. 4) όπου έχουμε την αίσθηση πως βλέπουμε διακριτικά μόνετα θ' έθ'εν εργατικών κατοικιών. Και ό που η πανταχώς έλλειψη φαντασία ομαλλάται την εξοργιστική κακογυστία.

Κατά περίεργη αντίθεση, στην Αθήνα (εικ. 6, 7) δίνονται δύο παραδείγματα, που είναι φανερό ότι κι αυτά είναι σχηματικά. Όμως αυτό δεν είναι ψυχρά σχέδια του σχεδιαστή, αλλά κινήματα μέσα σε μια "λελογισμένη" ελευθερία. Κι αυτή η ελευθερία είναι αρετή — και χάρισμα — μαστόρων. Κάποι που λαίπει από τους "εργολάβους", απ' όπου και η περιφρόνηση γι' αυτούς. Κι εύλογα γεννιέται ένα ερώτημα: άρανες ήτανε ολλιστικοί άνθρωποι οι Πειραιώτες (που υποτίθεται ότι έφτιαξαν αυτά τα τέρατα της τυποποίησης) από τους σύγχρονούς τους Αθηναίους, που σπύνανε τους Παρθενώνες, τα Προπύλαια, μια ακόμη και τα ταπεινά, μ' άκρας ευαισθητά, ιδιωματικά σπίατα τους;

Κι εύλογο ακριβώς είναι που δικαιολογείται η θέση μου για τους ρωμαιογενείς (ή δυτικοδερμένους) αρχαιολόγους, που πήραν τα μαθήματά τους από τους υποβαθμισμένους και πνευματικούς τους προγόνους: τους Ρωμαίους και τους απογόνους τους. Για μένα και για τους ομόφρονούς μου (όπως ο Bandinelli που ανέφερε πιο πάνω κ.λπ.), που περιφρονούμε την ρωμαϊκή Τέχνη και Αρχιτεκτονική, δεν αρνούμαστε ότι οι Ρωμαίοι ήτανε πράγματι σπουδαίοι εργολάβοι¹⁰. Ακόμη και στη σχεδίαση των κερραμικών της εικ. 7 είναι φανερά μια διαφορετική αντιμετώπιση. Η εικόνα είναι σχεδιασμένη μ' ελεύθερο χέρι (και όχι με "Τ" και τρίγωνο), και κυρίως μ' ανθρώπινη ευαισθησία.

Αντίστοιχες αντιρρήσεις, που φράτνουν τα όρια του αποτοπρισμού και της αθλίας, μου φέρνει η «αναπαράσταση-παροήθησή» οικιών της Ολύνθου. Εδώ μου γράφεται έντονα στη μνήμη η ταύτιση αυτής της εκάνας με πρωτόλειες μακέτες ατάλαντων σπουδαστών Αρχιτεκτονικών σχολών, που κατά καιρούς έρχοι δω. Όσο για το σχέδιο της Ρόδου από τον κ. Αρβανίτη της εκ. 13, μου θυμίζει κάτι ανάμεσα σε μηχανολογικό σχέδιο και γεωμετρική πολεοδομία του μεσοπολέμου. Τέλος η διαστρεβλωτική όψη αναπαράστασης της ...Πριήνης από κ. Τ. Wendel, έμεινα μου θυμίζει έντονα τα άνευ φασαρίες και συμπετογρή «τολέντου» πολεοδομικά σχέδια αγγάλικών ή αμερικανικών suburbs.

Όμως μ' εντυπωσιακήν αντίθεση προβάλλουν δύο εκόνες (σι 15 και 16) στο ίδιο άρθρο από το Ορραον. Εδώ γίνεται καταφανής ο **πραγματικός τρόπος με τον όποιο έχτην** οι αρχαίοι Έλληνες. Εδώ τα κτίσματα βρίσκονται μέσα στη οσμή τους κλάμα: την αβρωπική και τη μαστορική. Που **έχει καταργήσει** τις τυποποιήσεις και τις σχηματισμοίσεις. Κινείται μόνο σύμφωνα με τις επιταγές της καρδιάς.

Παρόμοιες παρατηρήσεις έρχο να κάνω για την εκ. 3 του άρθρου του Ε. J. Owens της σελ. 42. Κι εδώ η ανατριχίλα κι ο αποτοπρισμός έσκαλοουθούν να παραμένουν σε διέγερση.

Ευτυχώς που δεν θα χρειαστεί να ζητήσω «έξωθεν» βοήθεια για να υποστηρίξω με τα τεκμηρίωσή μου. Θέσει και τις διαμαρτυρίες μου. Όλα τα παραδείγματα μου βρίσκονται στο ίδιο τεύχος (αρ. 63), όπου βρίσκονται τα άρθρα των κ.κ. Hoerflner και Owens. Έτσι, στο άρθρο για την Πύδνα στις σπ. 56-60 του κ. Μιέσιου υπάρχουν δύο φωτογραφίες στη σ. 57 και το τριμερό - κι ανθρωπινό - κτήρια από τάφο της σ. 60.

Μα και στο επόμενο άρθρο του κ. Σισμανίδη για τη Στάγαιρα, υπάρχει μια φωτογραφία (σ. 62) τμήματος πύργου των τεύχων της πόλεως που δικαιώνει τη σκέψη μου με επιχειρήματα αδιάσειστα. Έτσι, βλέποντάς την αναρωτιέμαι και φωνάζω ότι μαζί μου το ίδιο θα αναρωτιούνται και όλοι όσοι διαβούν «κι κόκκον έστυ» ευαισθησίας: πώς είναι δυνατόν να γίνονται δύο πράγματα ταυτόχρονα, τόσο αντίθετα μεταξύ τους; Από τη μια να γίνονται μια τοιχοποιία τόσο πολυ λυρική, γεμάτη ευρηματική φαντασία και έξοχα ποιητική μαστορία, και μάλιστα όχι σε κάποιο περίτεχνο μνημείο, αλλά σε ένα απλό χρηστικό κτίσμα. Και μάλιστα σε μια μέτρια πόλη. Ενώ από την άλλη, σε πόλεις ονομαστές (Μίλτος, Πειραιάς, Ολύθος, Ρό-

δος, Πριήνη κλπ.), οι αναπαράστάσεις που μας δείχνουν οι «έγκριτοι» δυτικοί αρχαιολόγοι θα μας έπειθον πως η απαράμιλλη αρχαιοελληνική αρχιτεκτονική αποτελείται από τέρατα σκηνής, φρικαστικής μονοτονίας και εργολαβιστικής αντίληψης! Αν είμαστε ανυποψίαστοι.

Ευτυχώς όμως μας βεβαιώνουν και μας παρηγορούν, με τον ίδιο τρόπο δείχνοντάς μας τις ποιότητες των ερειπίων στις σελίδες 63, 64, 65. Εξίσου παρηγορητικά επιχειρήματα υπάρχουν και στο επόμενο άρθρο της κας Ε. Τρακοσπούλου-Σαλακίδου (σπ. 66-72) και στις φωτογραφίες των σελίδων 70 και 71. Η στο επόμενο άρθρο για την αρχαία Ολύθη (σπ. 73-78). Τα παραπάνω λιγοστά παραδείγματα είναι νομίζω επαρκή για να μας διαβεβαιώσουν ότι οι αρχαίοι **ποτέ** δεν έκαναν τέτοια τέρατα παραφθοράς που «τολμούν» να χρησιμοποιούν οι δυτικοί επιστήμονες στα άρθρα τους (κάπου υποπετομεία ότι μας θεωρούν για ιθαγενείς που μας κάνουν τη χάρη ... να μας μορφώσουν).

Τελικά θα 'θελα να προσθέσω, για να μη τυγχάνω παρεξηγηθώ, ότι η όργη μου, που δεν αποκρύπτει, και, οι χαρακτηρισμοί μου, που το παραδόχιο είναι αυστηροί, δεν κρύβουν ούτε «κατά διανοίαν» την παραμικρή αιχμή κατά της Αρχαιολογίας & Τέχνης, που συχνά μ' έχει τιμήσει δημοσιεύοντας τις απόψεις μου και τις οποίες τιμώ ιδιαίτερα το έργο.

Όλα τα παραπάνω έχουν, αντίθετα, το νόημα της αποκατάστασης της αλήθειας - επί τέλους - που για αιώνες φωνάζομαι τεχνηέντως», χρησιμοποιώντας μια γλώσσα που, από δικαιολογημένη αγανάκτηση, «λέει τα πράγματα με τ' όνομά τους». Χωρίς ευγενικές τοιχοποιίες. Για να τα πω δε όλα, αναγκάστηκα να «μακροηγήσω», μολονότι προσπάθησα να μ' αι περιλιπτικώς.

Παντελής Παντελέακης
Αρχιτέκτων

Σημειώσεις

1. Τόσο σημαντικόι αντί, που θα μπορούσε να παραρροσούμε την ελπίδα αρχή του Ευαγγελίου (έν αρχή ην ο λόγος ...), του πνευματικότερου των Αποστόλων, και να το μετατρέψουμε: Εν αρχή ην το φως...
2. Δύο χαρακτηριστικά παραδείγματα στην πολυλογία που έδωσαν στις λέξεις τους οι αρχαίοι: Η λέξη **αμαρτία** εσημανε: πλάνη, λάθος, έγκλημα, μια και αμαρτία, με τη σημασία της έννοια. Βλέπεις, για τους αρχαίους, ένα λογικό λάθος είναι εξίσου σημαντικό κό κι ένα ηθικό. Η λέξη **ορετή**, ενώ για μας είναι μια ηθική έννοια, για τους αρχαίους χρησιμοποιείται σε όλες τις περιπτώσεις που κό-

ποιος θες μπορούσε να διακριθεί. Η «ορετή» ενός αλόγου αγιών είναι η ταχύτητα, ενός αλόγου για τα κόρη η δύναμη. Έτσι ο Οδυσσεύς είναι μεγάλος μαχητής, καταφέρνεις, καλός ομιλητής, ανήρωας με μεγάλη καρδιά και πλατύ στήθος. Μπορεί ταυτόχρονα να σπάζει και να κυβερνάει ένα κοράβι, να διευθύνει ένα όρμη, να ρίξει τον δίσκο, να πλένει ή να τρέχει, να σπάζει, να κομμάτιασε και να βήθει ένα βόδι. Ενώ παράλληλα μπορεί να μάθει τα κλάματα εύκολοντας να τραγουδήσει ένα ποίημα. (Βλ. Η. D. F. Kitto, *The Greeks*, εκδ. Pelican 1952, σπ. 170-172).

3. Βλέπε υποσημ. 2.
4. Οι μόνες χρονικές περιόδο που υπήρξαν «υλιστικές» ήσαν η «Ελληνιστική» και μέρος του 2ού αιώνα (μετά τον 1ο Παγκόσμιο πόλεμο).
5. Πράγμα, ελλάδου, που έκαναν και οι εξελληνισμένοι σύντομα Χριστιανοί με έδρα την Πόλη.
6. Τολημής, γιατί είναι διαμετρικά αντίθετη με όσα θεωρούνται γενικά «παράδοξημένα». Όμως η αποδοχή είναι δικαιολογημένη μόνο όταν έχουν κριθεί όλα τα δεδομένα και όσα νέα προστίθενται.
7. Το ίδιο έγινε και με την προσπάθεια «νοκτισμού» «τίτλους ευγενείας» οι Ρωμαίοι, συγγενέστεροι, έστω και «έξ σφραγίστας» με τους Έλληνες, υιοθετώντας την ποιητική φαντασία του Βυρηνίου με τον Ανείλο, μια και χρησιμοποιώντας «βωκλικές» λέξεις παραδόχους για τη λίκνανα του Καπιτωλίου, οπότε συγγενέσι με την Γροία. Η με την παρουσίαση ως «πρόγονοι» τους των Ετρούσκων, που φαίνεται ότι μετανοστέτεσαν στην Ιταλία από τη Μικρά Ασία.
8. Διαβάστε τον ογκώδες βιβλίο (σπ. 449) του Γιακ. Μπρούκχαρτ, *Ο Παλιός της Αναγέννησης στην Ιταλία*, έμεινα να αναδοσ από την απερηγήτη - και θα λέγαμ ότι δικαιολογημένη - ανευθεία. Μας δείχνει σχέδον όλους τους άρχοντες (πολιτικούς, στρατιωτικούς, θρησκευτικούς) της Ιταλίας της Αναγέννησης σαν συγγενούς ευγενίαιτες, περιγράφοντας - και μάλιστα τεκμηριωμένα με σημειώσεις - τ' ανατριχιαστικά τους ενθλήματα. Αιόδομα μετά υποσημ. 10. Κι όσα ευγενίαιτες είναι ευαισθησίοι διανοουμένοι, «υποστηρικτές» της Τέχνης και του Ανθρωπισμού! Χωρίς να ντρέπεται. Όλο το βιβλίο είναι ένα αλλοποροσάλο ανακείμετα θαυμαστικό παρηλιγμένο για άρχοντες, αλλά και δημοαγούς, που ταυτόχρονα τους κατηγορεί - με συγκεκριμένους αποδείξεις - για άδους, προληπτικούς, επιδειξιμικούς, για Βεταρισμό, κομποσημ, ελασφρότητα. Και συμπεραίνει ανευθρησίστα ότι, «παρ' όλ' αυτά» ..., μας χάρη στην θάρσατη Αναγέννηση!
9. Χωρίς 'ακολουθήσουμε την νεοαρχή μόδα των Αμερικανών του περιθώριου political correct (πολιτικής ορθού) που, έναν ευγενικό, αποδέχεται τα πάντα. 10. Κανένα δεν δικαιούται να ανερθεί επί διέπρησον, στο εμπόριο, στη διοίκηση (νόμοι και διοικητικές διατάξεις), στις κατακτήσεις, στην οργάνωση. Μα και στη σκληρότητα και στην καταπίεση. Μα όλα αυτά θα μπορούσαν να θεωρηθούν αρρεταί είναι πρακτικά πράγματα, υλιστικά και κερφαμικά. Δεν διέπρησαν σε τίποτα ιδεολογικό και πνευματικό.